

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

JANA KULDOVÁ

**Spravedlivý obchod s kávou – přínos a dopad
na producenty v Mexiku**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité zdroje informací jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 10.5.2007

.....

podpis

Děkuji RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za cenné rady, vstřícný přístup a odborné vedení bakalářské práce.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Geografie

Školní rok: 2005/06

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

student

Jana KULDOVÁ

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Spravedlivý obchod s kávou – přínos a dopad na producenty v Mexiku

Fair Trade in Coffee – Benefits and Impacts on Producers in Mexico

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je monitoring, shromáždění a porovnání dat týkajících se produkce kávy v Mexiku. Autorka provede analýzu současného stavu a perspektiv produkce a vývozu této komodity a zhodnotí postavení Mexika ve světovém trhu. Práce se dále bude zabývat spravedlivým obchodem (fair trade) s kávou a jeho přínosy a sociálními dopady na producenty v Mexiku se zvláštním zaměřením na oblast státu Chiapas.

Struktura práce:

1. Úvod a cíle práce
2. Produkce kávy v Mexiku obecně a její postavení na světovém trhu.
3. Přínos spravedlivého obchodu s kávou pro rozvoj producentů v Mexiku se zvláštním zaměřením na Chiapas
4. Perspektiva produkce a vývozu FT kávy v Mexiku se zvláštním zaměřením na Chiapas
5. FT káva z Mexika v ČR a EU
6. Závěr
7. Shrnutí – summary, klíčová slova – key words (v českém a anglickém jazyce)
8. Seznam zdrojů

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:

konkretizace osnovy (květen 2006)
rešerše dostupné literatury (říjen 2006)
zpracování 1.–2. kapitoly (listopad 2006)
zpracování 3.–4. kapitoly (leden 2007)
zpracování 5. kapitoly a formulace závěrů (únor 2007)
dokončení a odevzdání práce (duben 2007)

Rozsah grafických prací: grafy, schémata, mapy

Rozsah průvodní zprávy: 12 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

- Crowell, Erbin: *Building Fair Trade in Chiapas*. Peacework. Cambridge: May 1997.
- Daniel Jaffee, Jack R Kloppenburg Jr, Mario B Monroy: *Bringing the „Moral Charge“ Home: Fair Trade within the North and within the South*. Rural Sociology. College Station: Jun 2004. Vol. 69, Iss. 2; p. 169.
- Hallie Eakin, Catherine M Tucker, Edwin Castellanos: *Market Shocks and Climate Variability: The Coffee Crisis in Mexico, Guatemala, and Honduras*. Mountain Research and Development. Boulder: Nov 2005. Vol. 25, Iss. 4; p. 304.
- Laura T. Raynolds, Douglas Murray, Peter Leigh Taylor: *Fair trade coffee: building producer capacity via global networks*. Journal of International Development. Chichester: Nov 2004. Vol. 16, Iss. 8; p. 1109.
- Mark Hudson, Ian Hudson: *Justice, Sustainability, and the Fair Trade Movement: A Case Study of Coffee Production in Chiapas*. Social Justice. San Francisco: 2004. Vol. 31, Iss. 3; p. 130.
- Peter Leigh Taylor, Douglas L. Murray, Laura T. Raynolds: *Keeping trade fair: governance challenges in the fair trade coffee initiative*. Sustainable Development. Chichester: Jul 2005. Vol. 13, Iss. 3; p. 199.

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Datum zadání bakalářské práce: 14. 6. 2006

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. 5. 2007

vedoucí katedry

vedoucí bakalářské práce

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. CÍLE PRÁCE	9
3. METODOLOGIE	10
4. CHARAKTERISTIKA FAIR TRADE INICIATIVY	11
5. PRODUKCE KÁVY V MEXIKU A JEJÍ POSTAVENÍ NA SVĚTOVÉM TRHU	14
5.1. Světová produkce kávy	14
5.2. Krize cen kávy na světovém trhu	16
5.3. Produkce kávy v Mexiku	19
5.4. Pěstování fair trade kávy v Mexiku – Chiapas	22
6. PŘÍNOS SPRAVEDLIVÉHO OBCHODU S KÁVOU PRO ROZVOJ PRODUCENTŮ V MEXIKU SE ZVLÁŠTNÍM ZAMĚŘENÍM NA CHIAPAS.....	27
6.1. Charakteristika Chiapasu	27
6.2. Charakteristika vybraných sdružení pěstitelů fair trade kávy v Chiapasu	31
6.2.1. <i>Unión Majomut</i>	32
6.2.2. <i>Unión de Sociedades de La Selva</i>	33
6.2.3. <i>Tzotziles unidos para producir</i>	35
6.3. Přínosy a dopady	36
6.3.1. Přínosy pro kooperaci	37
6.3.2. Přínosy pro komunitu	40
6.3.3. Přínosy pro jednotlivce a jejich rodiny	41
7. PERSPEKTIVA PRODUKCE A VÝVOZU MEXICKÉ FAIR TRADE KÁVY	44
8. FAIR TRADE KÁVA Z MEXIKA V EU A V ČR	47
8.1. Situace v Evropské unii	47

8.2. Situace v České republice	49
9. ZÁVĚR	51
10. SHRNUÍ, SUMMARY	53
11. KLÍČOVÁ SLOVA, KEY WORDS	54
12. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	55
13. POUŽITÉ ZDROJE	56

1. ÚVOD

Globálně propojený svět vyžaduje myšlení v souvislostech a pro náš běžný život znamená, že každý z nás může přispět alespoň malou měrou ke zlepšení životních podmínek lidí na celém světě.

Počátkem studia na vysoké škole jsem se i já začala zabývat možností zapojit se do aktivity, která by pro mne znamenala určitou alternativu v boji s nerovnými podmínkami pro obyvatele dnešního světa. Našla jsem ji ve spravedlivém obchodě (fair trade)¹. Toto označení výrobku garantuje tzv. férový přístup k výrobcům a jejich rodinám, k životnímu prostředí, k ekonomikám rozvojových zemí, ale také v neposlední řadě i ke spotřebitelům. Výběr tohoto výrobku pro mne znamená jistotu, že pěstitele v rozvojových zemích dostanou za svoji sklizeň spravedlivou cenu a tím i zvýšenou šanci na světlejší budoucnost. Je to cesta, jak svým spotřebitelským chováním mohu i já pomoci znevýhodněným lidem v rozvojovém světě. Nejedná se o charitu nebo dobročinnost. Spravedlivý obchod je pro mne spojen spíše s lidskou důstojností a s respektem, ne se zoufalstvím a vykořisťováním. A pevně věřím, že spravedlivý obchod by mohl být účinným nástrojem rozvojové spolupráce. Takové rozvojové spolupráce, která zajistí samostatnost a nezávislost malým pěstitelům a jejich širšímu okolí.

Ve své bakalářské práci o spravedlivém obchodu se zaměřím na pěstování kávy v Mexiku, respektive v jednom z jeho nejzaostalejších států, v Chiapasu, a obchodování s ní v rámci systému fairtrade. Káva je už po dlouhou dobu velmi ceněna pro její chuťová a povzbuzující specifika a i v dnešní době zůstává jednou z nejdůležitějších zemědělských plodin. V mnohých rozvojových zemích se právě káva stala hlavní vývozní komoditou, avšak její ceny na světových trzích kolísají, což v konečném důsledku znamená velký problém pro malé pěstitele v těchto státech. Mnozí z nich se ocitají každoročně v krizových situacích, neboť káva je prakticky jediným zdrojem jejich příjmů.

Mexiko se pohybuje na předních pozicích v pěstování kávy, avšak zároveň si prošlo i velkou ekonomickou krizí a její následky se dodnes nepodařilo zcela vyřešit². V roce 2001 ceny kávy na světových trzích klesly na rekordní minimum a výrazně se promítly do příjmů jednotlivých pěstitelů i exportujících zemí.³ A i v Mexiku a zejména pak v Chiapasu je situace i nadále velmi napjatá. Jedná se o jeden z nejhudších států Mexika s vysokým podílem původního indiánského obyvatelstva. Komplikované vzájemné vztahy mezi etniky, nedokonale fungující sociální síť a rychlý populační růst jsou jen malým výběrem ze širšího spektra problémů v této oblasti. Z výše uvedených důvodů jsem se v bakalářské práci zaměřila na přínos a dopady spravedlivého obchodování s mexickou kávou na malé producenty v Chiapasu.

¹V práci bude používán anglický termín fair trade, který je obecně srozumitelný i v neanglicky mluvících zemích a má mnoho variant psaní (Fair trade, Fairtrade, Fair Trade, fair trade nebo fairtrade). Přesný český ekvivalent pro fair trade zatím neexistuje, i když z mnoha českých překladů považují za nejvhodnější variantu *spravedlivý obchod*.

²Viz kapitola 5.1. Světová produkce kávy.

³Viz kapitola 5.2. Krize cen kávy na světovém trhu.

2. CÍL PRÁCE

Hlavním cílem mé bakalářské práce patří komplexní představení přínosů a dopadů systému spravedlivého obchodu na malé pěstitele kávy v Mexiku, respektive Chiapasu. Struktura informací, které by vedly k naplnění hlavního cíle, má přirozeně řadu variant. Rozhodla jsem se rozčlenit problematiku do 5 dílčích cílů, kterým odpovídají základní kapitoly práce. Jedná se o: charakteristiku fair trade iniciativy, produkci kávy v Mexiku a její postavení na světovém trhu, přínos spravedlivého obchodu s kávou pro rozvoj producentů v Mexiku se zvláštním zaměřením na Chiapas, perspektivu produkce a vývozu mexické fair trade kávy a fair trade káva z Mexika v EU a v ČR. Obsahem jednotlivých kapitol je analýza získaných informací a následná diskuze s naznačením dalšího směru vývoje v dané problematice.

Cílem první kapitoly je shromáždění a porovnání obecných dat týkajících se produkce kávy v Mexiku a charakteristika jeho pozice na světovém trhu s kávou.

Stěžejní druhá kapitola se zabývá přínosy spravedlivého obchodu s kávou, konkrétně pro rozvoj malých pěstitelů v Mexiku. Zvláštní zřetel je brán na Chiapas a zejména na sociální dopady na jeho obyvatele zapojené ve spravedlivém obchodování s kávou.

Nezbytnou součástí bakalářské práce jsou v třetí kapitole uvedené analýzy dlouhodobějších perspektiv produkce a následného vývozu „fairtradové“ kávy, opět se zaměřením na mexický stát Chiapas.

Na ni přímo navazuje i poslední kapitola pojednávající o postavení mexické kávy ze spravedlivého obchodu na trhu členských zemí Evropské unie s podrobnější orientací na trh v České republice.

Závěr by měl podat ucelený souhrn informací, konfrontovat dosažená zjištění a odpovědět na otázku, zda byly vytyčené cíle bakalářské práce splněny.

Díky značné rozsáhlosti tématu, tato bakalářská práce přirozeně nemůže postihnout problematiku spravedlivého obchodu s kávou v Mexiku v celé své šíři. Obecně problematiku spravedlivého obchodu lze zkoumat z řady aspektů (sociální, politický, ekonomický, etnický, zdravotnický, environmentální apod.). Pro tuto práci byly pak vybrány ty aspekty, které jsou relevantní z hlediska Mezinárodních rozvojových studií. Proto jsem se v bakalářské práci zaměřila na prozkoumání a zhodnocení dostupných informací o přínosech a sociálních dopadech na producenty kávy v mexickém státě Chiapas v systému spravedlivého obchodování.

3. METODOLOGIE

Danému charakteru bakalářské práce odpovídá i její rešeršně-kompilační metoda sběru, zpracování a třídění informací, které byly následně analyzovány a interpretovány. Na jejich základě byly odvozeny některé komparativní závěry, které si také tato bakalářská práce vytyčila jako částečný cíl.

Data a informace o problematice jsem získávala z různých zdrojů. Významnou částí bylo získávání informací z webových stránek jednotlivých organizací zabývajících se spravedlivým obchodem na celém světě. Dalším neméně podstatným zdrojem informací se staly povětšinou cizojazyčné odborné články a studie dostupné z fulltextové databáze univerzitní knihovny. Zbylé informace byly získány z tištěných brožur na daná témata či osobním kontaktem s lidmi pohybujícími se ve sféře spravedlivého obchodu v České republice i v zahraničí. Na konci práce je zařazen seznam zkratk pro zjednodušení orientace v terminologii použité v textu.

4. CHARAKTERISTIKA FAIR TRADE INICIATIVY

Fair trade je částí širšího proudu alternativních ekonomických aktivit⁴. Jednotná a v právním dokumentu zakotvená definice fair trade prozatím neexistuje. Zatím nejreprezentativnější definicí je zřejmě následující, na které se shodli v roce 1999 členové *platformy FINE*⁵: „Fair trade je alternativní přístup ke konvenčnímu mezinárodnímu obchodu. Je to obchodní partnerství, jehož cílem je udržitelný rozvoj pro vyloučené a znevýhodněné výrobce. Tohoto cíle se snaží docílit poskytováním výhodnějších obchodních podmínek, zvyšováním uvědomění spotřebitelů a kampaněmi.“ (Asociace pro Fair Trade, 2004: 10)

Podle asociace *Fine* si fair trade klade za cíl:

1) Zlepšit životní podmínky producentů v rozvojových zemích zkvalitněním jejich přístupu na trhy, posílením organizací prvovýrobců, vykupováním zboží za lepší ceny a dlouhodobou kontinuitou v obchodním partnerství.

2) Podporovat příležitosti rozvoje znevýhodněných producentů, zvláště žen a tradičních národů, a chránit děti před zneužíváním v pracovním procesu.

3) Zvyšovat uvědomění mezi spotřebiteli o negativním dopadu mezinárodního obchodu na producenty v rozvojových zemích..

4) Vytvořit ukázkový model obchodního partnerství dialogem, transparentností a vzájemným respektem.

5) vést kampaně za změny v pravidlech a praktikách konvenčního mezinárodního obchodu.

6) Chránit lidská práva propagací sociální spravedlnosti, ochrany životního prostředí a ekonomické jistoty. (Asociace pro Fair Trade, 2004: 11)

Historie Fair trade začíná po druhé světové válce, kdy britský Oxfam začal dovážet výrobky ze svých projektů v zemích globálního Jihu. Další podobné aktivity bychom v počátcích našli v Nizozemí, USA či Německu. První čistě Fair trade obchod vznikl v roce 1959 v Nizozemí. Koncem 80. let výrobky s označením Fair Trade začaly pronikat i do běžných obchodů nejen do specializovaných obchůdků a kanceláří humanitárních, rozvojových, církevních a ekologických organizací. Bylo proto třeba vytvořit jasnou záruku, symbol, který by spotřebitelům garantoval skutečně férový původ výrobku. Proto začaly vznikat certifikační organizace. První z nich byl holandský Max Havelaar. (Inex, 2007)

V současnosti jsou aktivní čtyři nadnárodní certifikační organizace zapojené v iniciativě fair trade: *International Federation for Alternative Trade (IFAT)*⁶, *European Fair Trade Association (EFTA)*⁷, *Network of European World Shops (NEWS!)*⁸ a *Fairtrade Labelling Organisations International (FLO)*⁹.

⁴ Např. etické banky, úvěrová družstva nebo projekty nevládních rozvojových organizací a církevních charit.

⁵ Založena v roce 1998 a sdružuje následující níže podrobněji popsané organizace zabývající se problematikou fair trade: FLO, IFAT, NEWS! a EFTA.

⁶ Vznikla v roce 1989 a sdružuje kolem 300 členských organizací v 60 zemích.

Poslední zmíněná organizace je zastřešující orgánem fair trade. Vznikla v roce 1997 spojením 3 organizací: Max Havelaar, Fairtrade Mark a TransFair. V současnosti sdružuje 20 národních certifikovaných organizací a funguje v 15 zemích Evropy (v Nizozemí od roku 1988), v USA od roku 1997, v Kanadě od roku 1999, v Japonsku, v Mexiku a v Austrálii/Nový Zéland. Koordinuje monitoring výrobců a obchodníků, certifikaci výrobků na mezinárodní úrovni a zahrnuje 420 producentů sdružení v 50 zemích Afriky, Asie a Latinské Ameriky (téměř 800 000 rodin farmářů a pracovníků). (Krier, 2005:27)

Na fair trade se podílí (viz Obr. č. 1):

A) *Spotřebitelé*, kteří při zakoupení faire trade výrobku vědomě akceptují vyšší náklady na výrobu v rozvojových zemích.

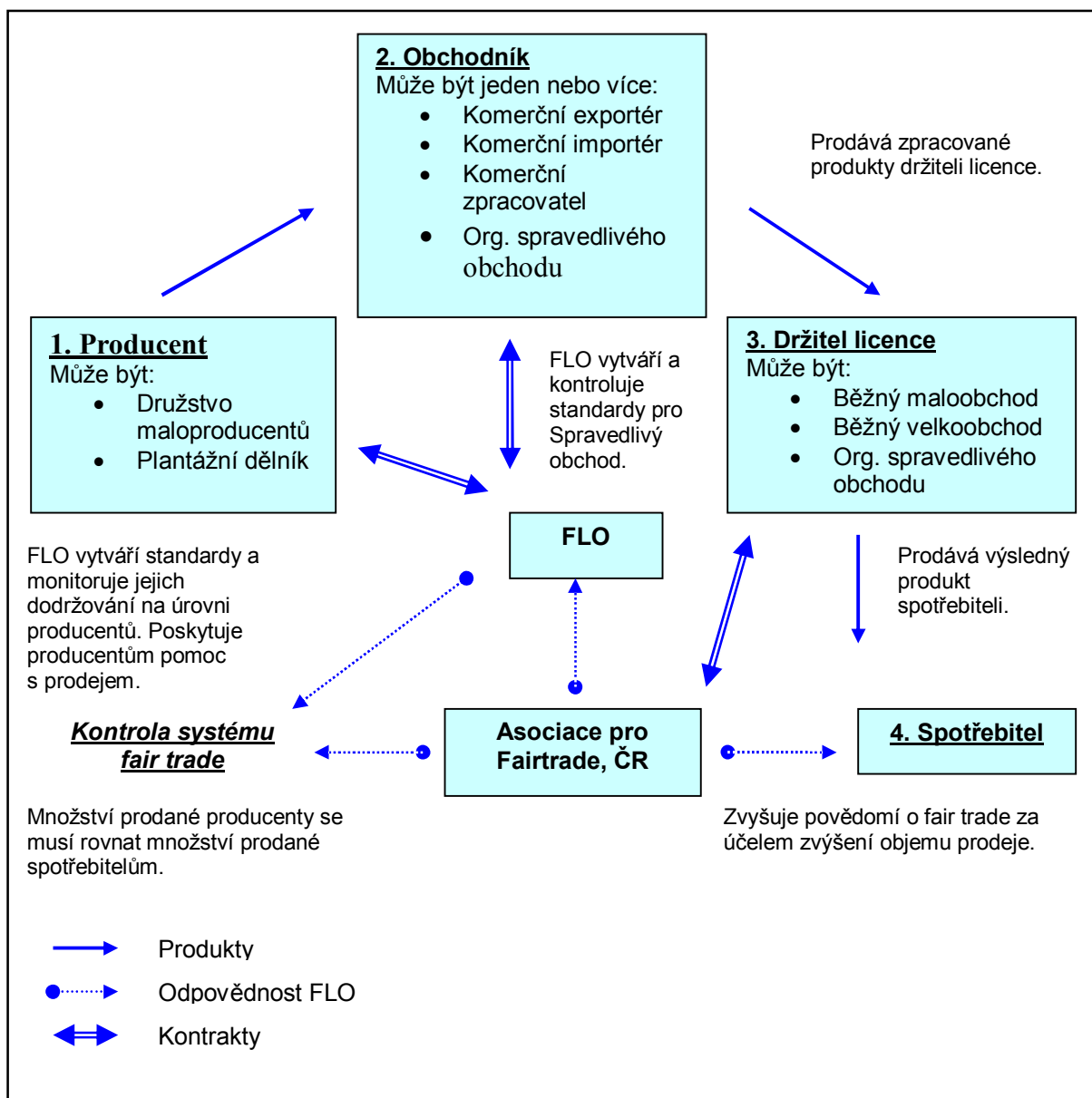
B) *Výrobci*: zemědělci, řemeslníci, dělníci, asociace farmářů a vývozní organizace z rozvojových zemí. Zavazují se při produkci dodržovat fair trade pravidla a vyšší výkupní cena jim umožňuje investovat získaný kredit do dalšího rozvoje svého podniku.

C) *Kontrolní a certifikační organizace* vytvářejí pravidla a standardy. Osobně provádějí kontroly u prvovýrobců a dovozců a poskytují ochranné značky a loga.

D) *Ostatní*: dovozní a marketingové organizace, zpracovatelé, obchody specializované na fair trade, nevládní neziskové organizace podporující nebo samy porpvozující fair trade. (*Asociace pro Fair Trade, 2004: 17*)

⁷ Sice vznikla až v roce 1990, ovšem neformálně existuje již nejméně 10 let předtím jako síť spolupracujících evropských dovozců. Sdružuje 12 nejvýznamnějších fair trade dovozců z 9 evropských zemí: německá gepa, italské CTM Altromercato, britští Traidcraft a Oxfam GB, švýcarské Claro, nizozemská Fair Trade Organisatie, belgičtí Oxfam Wereldwinkels a Magasins du Monde Oxfam, francouzský SolidarMonde, rakouská EZA, španělští IDEAS a Intermon Oxfam.

⁸ Vznikla v roce 1994 jako reakce na vznik společného evropského trhu. Zahrnuje 15 členů (2 400 obchodů) z 13 evropských zemí.

Obr. č.1: Systém certifikace FLO

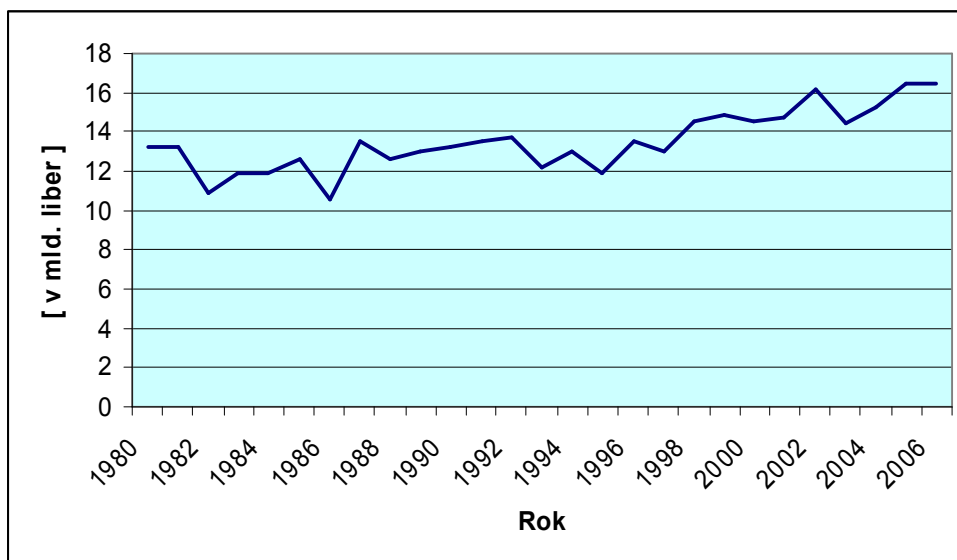
Vlastní zpracování podle zdroje: Asociace pro Fair Trade (2005: 15)

5. PRODUKCE KÁVY V MEXIKU A JEJÍ POSTAVENÍ NA SVĚTOVÉM TRHU

5.1. Světová produkce kávy

Káva je druhou nejobchodovanější komoditou na světě hned po ropě a nejdůležitější zemědělskou komoditou třetího světa vůbec. Pěstování kávy poskytuje obživu více než 20 milionům pěstitelů. Nejméně dvě třetiny z nich jsou malorolníci, kteří obhospodařují méně než 5 hektarů půdy. Odhady ICO¹⁰ hovoří celkově o 100 milionech lidí po celém světě převážně v rozvojových zemích, kteří jsou závislí na pěstování, zpracování, obchodování a distribuci kávy. (*The Fairtrade Foundation, 2002: 7,10*)

Podle statistických údajů ICO roční produkce kávy ze sklizně 2005/06 činila 14,49 mld liber¹¹ nezpracovaných zelených bobů. Sklizeň v období 2004/05 byla již 15,32 mld. liber, což představovalo nárůst o 8,52 % oproti předchozí sklizni 2003/04 (13,74 mld. lb.). Za období 2002/2003 bylo vypěstováno přibližně 16,16 mld. liber nezpracovaných zelených bobů. (Viz Obr. č.2)

Obr. č. 2: Světová produkce kávy v letech 1981 - 2006 [v mld. liber]

Vlastní zpracování podle zdrojů: Calo, Wise (2005: 6)

Ze sklizně 2005/06 bylo ve Střední Americe a Mexiku vyprodukováno celkem 2,27 mld. liber kávy. V sklizňovém roce 2004/05 to bylo 2,09 mld. liber a ve srovnání se sklizní v předchozím období došlo v tomto regionu k poklesu produkce o 10,58 % (2,3 mld. lb. v 2003/04). Obecně lze tedy v posledních

¹⁰ K 1.1.2007 sdružuje 77 členů (45 zemí exportujících a 32 zemí importujících kávu).

¹¹ Jedna libra odpovídá 0,453 kilogramu.

letech vysledovat dlouhodobý klesající trend v produkci kávy v regionech Latinské Ameriky, Asie a Oceánie. Naproti tomu k mírnému nárůstu produkce kávy dochází v Africe.

Nejvýznamnějšími producenty kávy v současné době jsou podle *ICO* Brazílie, Vietnam, Kolumbie, Indonésie, Etiopie, Indie, Mexiko a Guatemala (viz *Tab.č.1*). Pro mnoho těchto zemí znamená obchodování s kávou dominantní část národní ekonomiky. A navzdory nízkým cenám zůstává káva příležitostí jak získat devizové prostředky.

Existují 2 komerčně významné druhy kávy: *Coffea Arabica* a *Coffea canefora*, též nazývaná *robusta*¹². Arabica představuje sedmdesát procent celosvětové produkce kávy.

Tab. č. 1: Nejvýznamnější producenti kávy ze sklizně 2004/2005

Země	Produkce nezpracovaných zelených bobů [v mld. lb]	Podíl na světové produkci [%]	Změna proti roku 1989 [%]
Brazílie	5,07	34	+56
Vietnam	1,85	12	+1292
Kolumbie	1,39	9	-19
Indonésie	0,76	5	-16
Etiopie	0,66	4	+45
Indie	0,64	4	+172
Mexiko	0,60	4	-11
Guatemala	0,46	3	-1
Peru	0,41	3	+98
Honduras	0,36	2	+56
Ostatní	2,72	18	-35
Celkem	14,92	100	+20

Vlastní zpracování podle zdroje: International Coffee Organization, www.ico.org

¹²*Arabica* je charakteristická jemnější chutí, je dražší, během růstu, sklizně i zpracování vyžaduje více péče, je méně odolná vůči sezónním výkyvům počasí a obsahuje méně kofeinu (1,5 %) než *robusta*, která se používá především pro výrobu rozpustné kávy a silnějších typů klasické kávy (min.obsah kofeinu je 3,5 %). (*TransFair-Minka, 2006:4; The Fairtrade Foundation, 2002:10*)

S roční produkcí 4,19 mld. liber kávy arabica je Brazílie největším světovým exportérem, následovaným Vietnamem, který je zároveň první v produkci kávy robusta. Ve vedoucích pozicích se nachází ještě Kolumbie, Indonésie a Mexiko. (*TransFair-Minka, 2006:5*)

Jak je patrné z *Tab č.1* produkce kávy v Brazílii od roku 1989 vzrostla o 56 %, a tak tato země v roce 2004 přispěla 1,85 mld. liber kávy na již tak přesycený mezinárodní trh s touto plodinou. Taktéž Etiopie, Indie, Peru a Honduras navyšují v posledních letech produkci, zatímco u zemí jako Kolumbie, Indonésie a Mexiko lze sledovat klesající tendence. Přesto světová produkce kávy vzrostla o 20% od roku 1989 (*Calo, Wise, 2005: 6*), navzdory obecně nepříznivým tržním podmínkám.

5.2. Krize cen kávy na světovém trhu

Pro světový trh s kávou je typická velká fluktuace cen, což je z části zaviněno tím, že se jedná o plodinu stromovou¹³, a také velká závislost na počasí ovlivňující úrodu v jednotlivých oblastech pěstování. Velký vliv však mají i spekulace na růst či pokles cen, jimiž je trh s kávou vystaven.

Seriózní odhady tvrdí, že káva může změnit majitele až stopadesátkrát, než se dostane ke konečnému spotřebiteli¹⁴. Malí pěstitelé tak nakonec obdrží méně než 10 % z finální ceny, za kterou se káva prodává v maloobchodech. (*Oxfam, 2001:6*)

Ze *Zprávy britské nadace spravedlivého obchodu* Hořký obchod s kávou z roku 2002 (dále jen *Zpráva*) vyplývá, že se světový trh s kávou za posledních dvacet let radikálně proměnil a tato situace má tři hlavní příčiny. Tou první je, že

„...pod tlakem Reaganovy vlády na liberalizaci světového obchodu byla v roce 1989 zrušena Mezinárodní dohoda o produkci a vývozu kávy (ICA)¹⁵. Tento pakt pomáhal regulovat množství kávových bobů na trhu systémem kvót. Tím se světová cena kávy udržovala na poměrně stabilní úrovni. Zrušení dohody vedlo k tomu, že kdokoliv může na trh dodávat jakékoliv množství, tedy k situaci, která jednoznačně znevýhodňuje malé, neorganizované výrobce¹⁶. Veškeré snahy o obnovení základní regulace selhaly.“

Druhým neméně podstatným důvodem vedoucím ke krizi cen kávy je podle *Zprávy* nepředvídaný vzestup Vietnamu jako kávové velmoci, který změnil už tak nepříznivou situaci ve skutečnou krizi.

¹³ Kávové boby jako plody stromů nemohou být rychle z roku na rok vypěstovány – v období velké poptávky se sází hodně nových stromů, které ovšem začínají plodit až po letech, kdy už poptávka může být úplně jiná a často tak v období přebytku snižují ceny, mnohde se je ani nevyplatí sklídit a shnijí na stromech. (*Štěrbá, 2004:28*)

¹⁴ Největší podíl nesou finanční transakce na mezinárodních burzách a trzích. Konečná cena šálku kávy zahrnuje náklady na pojištění, daně, dopravu, zpracování, balení, marketing, skladování a mnoho dalšího.

¹⁵ Byla podepsána v roce 1962 mezi zeměmi, které kávu pěstují a exportují a zeměmi, které kávu dovážejí. Byl spravován ICO a měl za úkol stabilizovat ceny kávy na mezinárodním trhu.

¹⁶ S minimálními zdroji a bez přístupu ke spolehlivým informacím o trhu musí pěstitelé prodat svoji produkci co nejdříve po sklizni, právě když je cena nejnižší.

„Vládní investice a půjčky Světové banky zemi umožnily ztrojnásobit v období od roku 1995 do roku 2000 produkci kávy¹⁷. Vietnam se tak stal největším producentem bobů druhu robusta a po Brazílii celkově druhým největším producentem kávy světa. Cena nezpracované robusty se propadla, což zanedlouho projevilo i v podstatně nižších výkupních cenách kávy Arabica.“

Jak se dále ve Zprávě uvádí,

„...země exportující kávu nakonec podlehly pobídkám Světové banky a jejich partnerů a rozpustily národní organizace¹⁸, které plánovaly a regulovaly produkci kávy a hrály roli seriózních prostředníků mezi malými pěstiteli a trhem. Dotace na produkci kávy a do zemědělství obecně se snížily, soukromí vývozci převzali v obchodování hlavní roli. Mnoho zemí zrušilo daně z vývozu kávy. Na počátku tohoto vývoje někteří pěstitelé za svou produkci dostávali vyšší cenu, než bylo dříve obvyklé, tyto zisky však neměly dlouhého trvání a zakrátko se cena kávy drasticky propadla.“

Vývoz kávy se vládám, které se kvůli zadlužení dostaly do slepé uličky, jevil jako poměrně snadný prostředek jak získat devizové prostředky – stačilo jen zvýšit její produkci. Během desetiletí tak došlo k situaci, kdy dodávky kávy na světový trh rostly dvakrát rychleji než spotřeba.

Za jediný článek obchodu s kávou, který z nadprodukce značně profituje¹⁹, Zpráva identifikuje velké zpracovatelské korporace:

„Od 80. let se jejich okruh stále zužuje. Dnes tomuto průmyslu vévodí pouze 4 nadnárodní společnosti: Procter and Gamble, Philip Morris, Sara Lee a Nestlé. Podobně tomu je s dovozem kávy – šest firem kontroluje přes 40% světového trhu s kávovými boby. Většina těchto společností jedná pouze s elitní skupinou makléřů; i pěstitelé se však začínají organizovat do družstev a podobných podniků, aby se uvolnili z tlaku velkých firem.“

Za třetí příčinu podílející se na světové krizi cen kávy označila Zpráva spekulace s kávou:

„... cena kávy se obvykle stanovuje na mezinárodních burzách kávy v New Yorku a Londýně, kde se dojednávají budoucí kontrakty. To jsou dohody o koupi a prodeji kávy za předem dohodnutou cenu někdy v budoucnosti – papírové smlouvy, kdy ani jedna strana často obchodovanou kávu „fyzicky“ nevlastní a nikdy s ní nepřijde do přímého kontaktu²⁰.“

¹⁷ S odkazem na Tab.č.1 Vietnam v roce 2004 vypěstoval 1,85 mld. liber nezpracovaných zelených kávových bobů, což představovalo 12% podíl na celkové světové produkci. V porovnání s produkcí z roku 1989 došlo k nárůstu o 1292%.

¹⁸ V Mexiku došlo v roce 1993 k odstranění národní organizace INMECAFE.

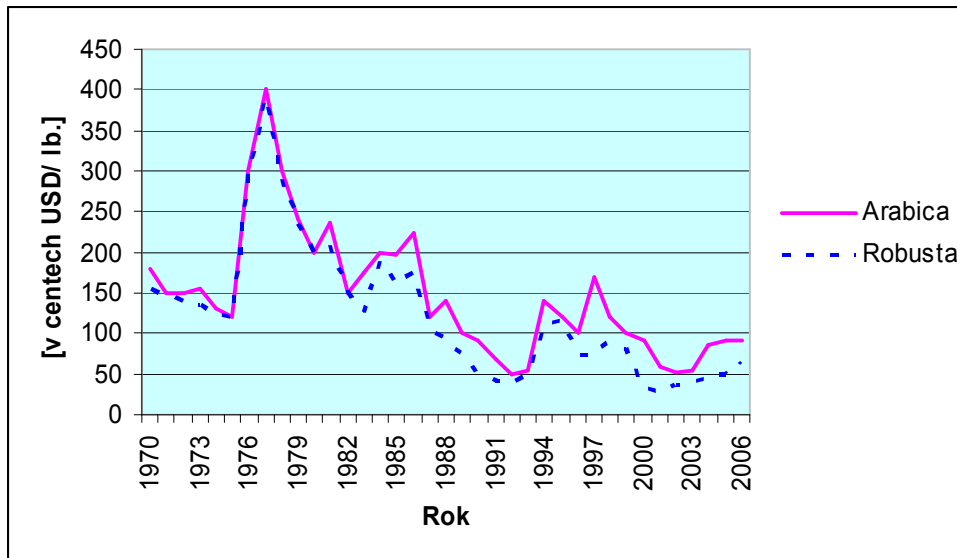
¹⁹ Odhady zmíněné ve Zprávě vyčísľují, že firma, která zpracovala milión standardních šedesátikilových pytlů s kávou, na tom byla díky nízkým výkupním cenám kávových bobů v roce 2001 o 80 miliónů dolarů lépe než v roce předchozím.

²⁰ Tento trh s tzv. termínovým zbožím pražírám pomáhá výrazně snížit riziko, které podstupují v souvislosti s výkyvem cen: budoucí prodej nebo nákup na burze je garantován protizávazkem. Jakékoliv změny cen se tak vzájemně vyrovnávají a zpracovatel je mimo nebezpečí. Exportéři mohou využít tento barterový obchod, čili výměnný systém také – nakoupí opce a tím upevní cenu. Malí pěstitelé však nemají prostředky ani znalosti na to, aby mohli obchodovat na burze a tak musí sami plně nést břemeno spojené s náhlými výkyvy trhu.

Odhaduje se, že světový obchod s kávou přináší zisky v hodnotě 60 miliard dolarů ročně, což je ve srovnání s osmdesátými léty dvojnásobek. Avšak v zemích, které kávu vyváží, z této sumy zůstává pouze něco kolem deseti procent. V osmdesátých letech to bylo třicet procent. (*The Fairtrade Foundation, 2002:7*)

Jak je patrné z *Obr.č.3* první hluboký pokles cen kávy světový trh zaznamenal v období let 1989 až 1994. Do roku 1989 byla cena kávy díky *ICA* držena na víceméně stabilní úrovni – mezi 1,20 a 1,40 USD za libru. Se zrušením *ICA* začala cena kávy klesat a v roce 1992 se pohybovala už jen kolem 0,60 USD za libru.

Od roku 1994 do konce roku 2001 se cena kávových bobů typu robusta propadla ze 180 centů za libru na pouhých 17 centů, což představovalo 30.leté minimum. Hodnota kávy typu arabica klesla obdobně. V roce 2001 dosáhla cena kávy na světovém trhu svého minima a postupně se opět pomalu navyšovala. V roce 2003 se cena kávy pohybovala kolem 50 centů za libru a v prosinci roku 2004 na hranici 75 centů.

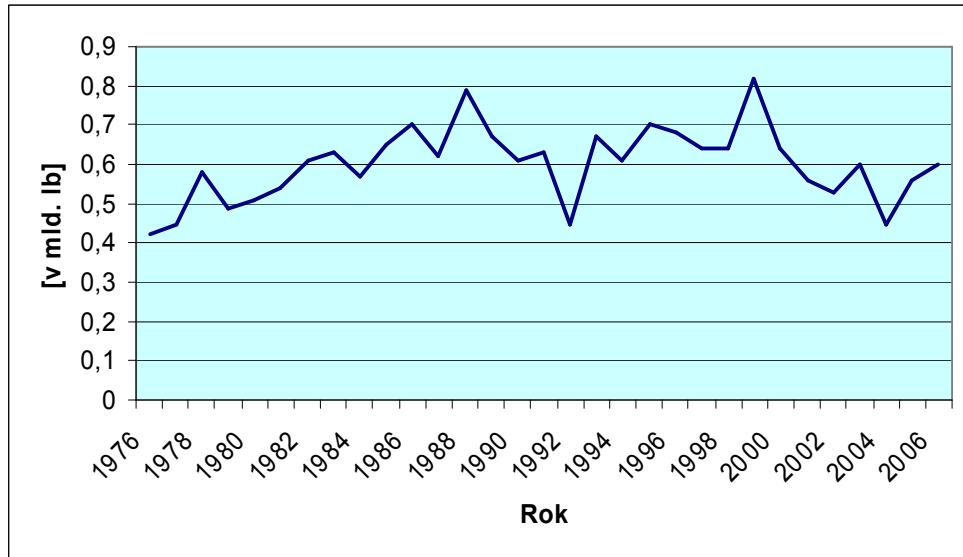
Obrázek č.3: Ceny kávy arabica a robusta v letech 1970 – 2006 [v amerických centech za libru]

Vlastní zpracování podle zdroje: International Coffee Organization, www.ico.org

Lze tedy konstatovat, že ceny kávy na světových trzích začaly prudce klesat od roku 1989 z hodnot kolem 1,20 USD/lb na téměř 0,40 USD/lb v roce 1992 a opětovně v letech 2001 a 2002, kdy dosáhla svého minima. Od této doby však ceny kávy vykazují vzrůstající tendenci a v dubnu 2007 se podle statistik *ICO* pohybovaly kolem 1,00 USD/lb.

5.3. Produkce kávy v Mexiku

S odkazem na statistické údaje *ICO* bylo Mexiko v roce 2006 na sedmém místě v produkci kávy (596,03 mil. liber zelených kávových bobů) a na devátém místě podle výnosů ze sklizně.

Obr.č.4: Produkce kávy v Mexiku v letech 1976–2006 [vmld. liber]

Vlastní zpracování podle zdroje: International Coffee Organization, www.ico.org.

Poslední sčítání lidu v Mexiku ukázalo, že produkce kávy poskytuje obživu pro 3 miliony lidí²¹, včetně 480 000 rolníků (*Navarro, 2004*), kteří se přímo zabývají pěstováním této plodiny. 85% kávy je vyprodukováno ve 3 nejjihnějších státech: Chiapas, Veracruz a Oaxaca. Celkem je kávovníky osázená plocha 674 000 hektarů ve 411 samosprávných obcích. (*Cruz, 2004*)

V současnosti, více než 2/3 produkce kávy v Mexiku je situováno do horských oblastí, kde se pěstují oba druhy kávy. Avšak vzhledem k vysoké kvalitě a vyšší výkupní ceně je káva arabica významnější a rozšířenější. Produkce kávy robusta zaujímá pouze dvouprocentní podíl na celkové produkci a mezi malými producenty kávy není běžně pěstována. (*Wohlgemuth, 1996: 90*)

Káva zůstává významnou exportní plodinou Mexika dlouhodobě přinášející určitý objem zahraniční měny do státního rozpočtu: v posledním desetiletí průměrně 600 milionů USD za rok (*ICO, 2005*).

Do Mexika bylo pěstování kávy zavedeno na konci 19. století a pěstovala se na velkých plantážích, které vlastnily zahraniční společnosti. Růst produkce byl zpočátku pomalý. V roce 1970 zaujímaly kávovníkové plantáže plochu 356 253 hektarů a farmařilo na nich celkem 97 716 pěstitelů kávy (v průměru 3,55 ha/1 producenta kávy). V průběhu následujících desetiletích velmi výrazně vzrostla díky

²¹ Skoro šest procent ekonomicky aktivních lidí v Mexiku pracujících v kávovém sektoru.

tomu, že si pracovníci plantáží odnášeli mladé rostliny kávovníků ke kultivaci do vlastních vesnic a komunit. (*Calo, Wise, 2005: 17*)

V roce 1992 byla káva pěstována již na ploše čítající 761 899 hektarů, což oproti 70.letům značilo 114% nárůst. Zatímco počet producentů se za stejné období ztrojnásobil (282 593). Se vstupem mnoha domorodých pěstitelů do tohoto sektoru došlo k poklesu obdělávané plochy na jednoho producenta kávy o 25 % (2,69 hektarů/farmáře). Expanze byla způsobena dlouhodobým obdobím poměrně vysokých a stabilních cen díky *ICA* a vysokým populačním přírůstkem venkovského obyvatelstva. (*Bray et al., 2002: 432*) Mexiko dlouhodobě exportuje 80 až 85 % vyprodukované kávy a tento sektor je vysoce závislý na nestálosti cen a účasti nadnárodních společností na mezinárodním trhu s kávou. (*Carlsen, 2004*)

Současně v 70. a 80. letech začal *INMECAFE*²² poskytovat tzv. balíčky podpory²³ pro malé a středně velké pěstitelé v rámci státního programu za zvýšení národní produkce kávy²⁴. Taktéž v rámci tzv. zelené revoluce plynuly finance na modernizaci zemědělského sektoru z různých mezinárodních finančních institucí a od USA²⁵.

Se zrušením *ICA* došlo globálně ke ztrátě mezinárodních mechanismů regulujících cenu kávy a v Mexiku k přijetí neoliberálních tržních reforem. Ekonomická liberalizace však začala již v polovině 80.let poté, co po poklesu cen ropy v 70. letech se Mexiko ocitlo ve finančních problémech, které řešilo zadlužením a už od roku 1982 přestalo být schopné splácet dluhy. Během 80. let a první poloviny let 90. tak bylo přivedeno do závislosti na svých věřitelích²⁶. Důsledkem bylo přijímání neoliberální politiky. Tento proces zahrnoval i odstranění podpory zemědělského sektoru, pokračoval v roce 1992 zrušením článku 27 mexické ústavy z roku 1917, který chránil systém kolektivního vlastnictví půdy (tzv. *ejida*)²⁷, v roce 1993 zrušením národní agentury *INMECAFE* a v roce 1994 vyvrcholil vstupem Mexika do *NAFTA*²⁸.

Všechny výše popsané události měly hluboké dopady na životní úroveň mexického obyvatelstva a zejména jeho domorodou část, avšak především dvě z nich - odstranění instituce *INMECAFE* a kolaps *ICA* – přišly pro producenty kávy jako nenadálý šok. Po letech subvencované exportní ceny kávy kolem

²² Národní agentura zabývající se obchodováním s kávou vyprodukovanou v Mexiku.

²³ Poskytování půjček, distribuce agrochemikálií a hybridních sazenic, technické poradenství, zavádění nových technologií.

²⁴ Výsledky byly smíšené – k navýšení produkce došlo spíše díky rozšíření kultivované plochy než zvýšením výnosů ze sklizní a rozšíření obdělávané půdy proběhlo především v nižších horských oblastech nevhodných pro produkci vysoce kvalitní kávy. (*Calo, Wise, 2005:17*)

²⁵USAID poskytla více než 80 milionů USD k modernizaci kávovníkových plantáží v Latinské Americe. (*James, 2000*)

²⁶ Především na USA a na mezinárodních finančních institucích.

²⁷Došlo ke zrušení ejid („občina“ nebo „zemědělské družstvo“), okolo kterých byla soustředěna většina domorodých komunit. Půda byla zprivatizována a rolníci ztratili možnost získat další půdu legální cestou. (*Sláčálek, Dvorská; 2003:11-12*)

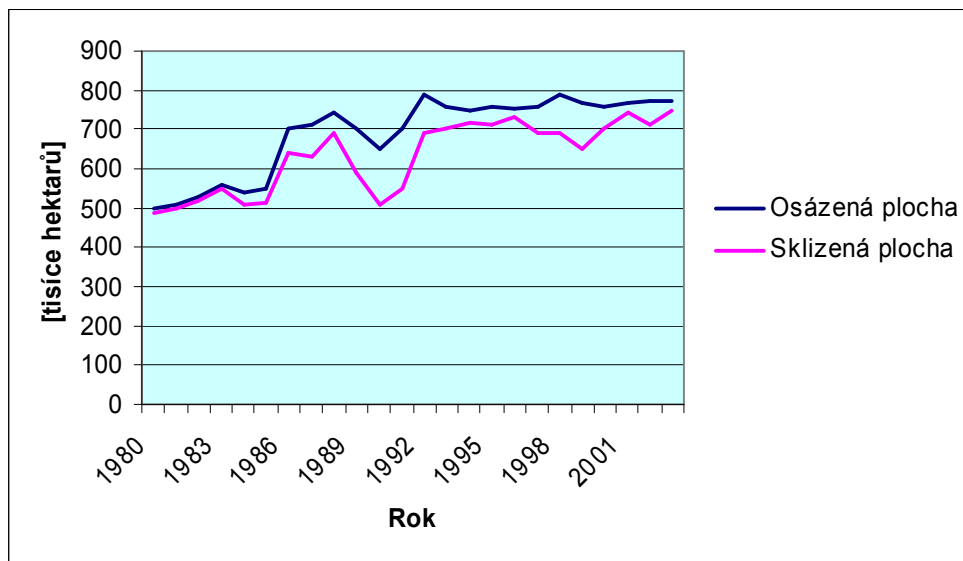
²⁸Rolníci se obávali zejména své neschopnosti konkurovat americkým zemědělcům, využívajícím vysoké dotace americké vlády; NAFTA se měla v roce 2005 rozšířit na celý americký kontinent a vytvořit FTAA.

1,0 až 1,40 USD za libru se cena náhle propadla až na 0,50 USD/lb. Což znamenalo, že výkupní cena kávových zrn byla daleko nižší než samotné náklady na jejich vypěstování.²⁹

Jak vyplývá ze studie M. Quezadala z roku 1995 (in *Calo, Wise, 2005:15*) mnozí malí pěstitelé kávy v Mexiku zvolili následující strategii jako odpověď na počínající krizi: přesunutí zdrojů (investice, pracovní síla) z kávovníkových polí a usilování o nalezení jiné aktivity, z které by plynul příjem.

Pro mnoho pěstitelů kávy kolaps cen znamenal, že se po několik následujících let nebyli schopni finančně vzpamatovat ze ztráty. Někteří z nich kvůli nedostatku prostředků nebyli schopni náležitě pečovat o kávovníkové keře a kvalita sklizených bobů se snížila. Jiní opustili půdu a odešli do měst v naději, že najdou placené zaměstnání. Většinu případů však čekal život v příměstských slumech. Ti, kdo zůstali, se potom potýkali s akutním nedostatkem pracovníků, kteří by jim pomohli s nezbytnou péčí o kávovníky. V této době se běžně stávalo, že díky těmto omezením zůstávaly kávové boby nesklizené na keřích³⁰. Pokud byly sklizeny, jejich kvalita a hodnota klesla a tak došlo k dalším finančním ztrátám a začarovaný kruh se tak pomalu uzavíral.

Obr. č. 5 ukazuje, že malí producenti omezili údržbu jejich farem jako reakci na stávající krizi. Od roku 1989 zůstávala kávovníky osázená plocha stabilně na 800 000 hektarech. Avšak sklizená plocha se dramaticky v čase měnila podle reakce producentů na cenu kávy. V letech nejvyšší ceny (1994-1996) byl podíl sklizně nejvyšší (97 %), zatímco v roce 1998 pěstitelé sklidili pouze 88 % sklizně.

Obr. č.5: Osázená a sklizená plocha kávy v Mexiku v letech 1980–2003 [tisíce hektarů]

Vlastní zpracování podle zdroje: Calo, Wise (2005: 15)

²⁹ Pro srovnání - náklady na vypěstování libry kávy se pohybují od 0,75 do 0,89 dolarů i u těch nejefektivnějších pěstitelů. Plantáže sice někdy dokáží stlačit výrobní náklady až na 0,5 dolaru avšak jen na úkor mezd dělníků, které nestačí pokrýt ani základní potřeby. (*Asociace pro Fair Trade, 2004:11*)

³⁰ Podle *CNOC* v letech 2002-2004 v Mexiku uhnulo na keřích přibližně 20 % nesklizené úrody. (*Carlsen, 2004*)

Pomoc malým pěstitelům kávy v Mexiku přišla z různých zdrojů (vládní fond³¹, soukromý sektor³² i neziskové organizace) na rozličné bázi: finanční kompenzace, pobídka k diverzifikaci pěstovaných plodin, podpora produkce pro alternativní trh³³ a redukce objemu produkce, zejména v nižších nadmořských výškách. Někteří rolníci však k poskytovaným nabídkám neměli přístup díky přebujelé byrokracii a nedostatku potřebných informací či jiných překážek. (Eakin et al., 2004)

Přes velký tlak na modernizaci tohoto sektoru zůstává významná část mexické produkce kávy v rukou malých pěstitelů, kteří kávu pěstují tradičním způsobem³⁴: 86 % pěstitelů kávy vlastní 10 a méně hektarů půdy a 27 % farmářů obhospodařuje 1 hektar a méně (viz Tab.č.2).

Tab.č.2: Distribuce kávovníkových pozemků v Mexiku v roce 2004

Velikost pozemku	Producenti		Kávovníkové pozemky	
	počet	podíl	hektary	podíl
< 0,5 ha	169 737	36,0%	64 144	10,2%
0,5 - 1 ha	132 609	28,1%	103 684	16,4%
1 - 10 ha	166 897	35,4%	377 573	59,8%
> 10 ha	2 536	0,5%	86 227	13,7%
Celkem	471 779	100,0%	631 627	100,0%

Vlastní zpracování podle zdroje: Calo, Wise (2005: 18)

5.4. Pěstování fair trade kávy v Mexiku – Chiapas

Fair trade³⁵, organická káva³⁶ a káva pěstovaná ve stínu (*shade grown coffee*)³⁷ jsou společně označovány jako udržitelné způsoby pěstování kávy (*sustainable coffees*). Jedná se o alternativní formy produkce, jež v posledním desetiletí vykazují dynamický růst.

³¹Mexická vláda vyčlenila v roce 2001 jako pomoc v nouzi malým pěstitelům kávy 200 milionů USD: odkup sklizně za cenu 60% vynaložených nákladů na produkci, omezení pěstování kávy nejnižší kvality a podporu domácí spotřeby kávy (od roku 2000 je stabilně na úrovni 19,9 mil. lb zelené kávy za rok). V Mexiku se dostává na domácí trh nejmenší část (15-20 %) celkové produkce kávy ze všech světových producentů (Mandel-Campbell, 2001).

³² K překlenutí krize v Latinské Americe daroval WFP 66 mil. USD jako naléhavou pomoc a USDA 60 mil.USD. (Navaro 2004)

³³Fair trade, organicky pěstovaná káva. Po krizi došlo k přeorientování se mnoha farmářů na pěstování kávy vyšší kvality, která přináší i vyšší zisky. Přejít na tento alternativní způsob pěstování a obchodování s kávou je však také spojen s náročností na pracovní sílu, finanční investice, vzdělání a infrastrukturu. Proto se mnozí farmáři začali sdružovat do větších výrobních komunit, se kterými mají větší šanci překonávat náhle výkyvy cen kávy na světovém trhu.

³⁴ Podle Wohlgemuth (1996:48) je káva v Mexiku pěstována 3 způsoby: tradičně, organicky a intenzivně. Tradiční způsob pěstování se vyznačuje vysokou diverzifikací doprovodných plodin, zapojením místních zdrojů, omezením umělých vstupů, protierozní ochranou, vysokým zastíněním keřů a náročností na manuální práci.

³⁵ Káva splňující fair trade standardy (Viz kapitola č. 4).

³⁶ Organické zemědělství vyžaduje širší skladbu pěstovaných plodin, nepoužívání chemických látek a využití k přírodě šetrnějších technických postupů kultivace. (Bray et al., 2002:443)

³⁷ Vztahuje se ke zvláštním lokalitám, charakteristickým vysokým počtem stín poskytujících stromů a dalších druhů rostlin. (Bray et al., 2002:443)

Mezinárodní prodej fair trade výrobků³⁸ dosáhl v roce 2002 téměř 500 milionů USD. I když podíl těchto výrobků na celosvětovém trhu roste, tvoří stále jen 0,01%. Na trhu s kávou se tento podíl pohybuje kolem 2,7%. (*Asociace pro Fair Trade, 2004: 4*)

V současnosti je fair trade káva pěstována ve 24 zemích Latinské Ameriky, Afriky a Asie³⁹. FLO registruje 197 organizací sdružujících pěstitele kávy, což představuje téměř 670 000 maloproducentů této plodiny. Odhaduje se tedy, že v systému fair trade je celosvětově zapojeno 30 % všech malých producentů kávy. V roce 2003 bylo vyprodukováno celkem 165 milionů liber fair trade kávy a objem celosvětově prodané fair trade kávy⁴⁰ mezi lety 2002 a 2003 vzrostl o 26%. (*FLO, 2004*)

Mexiko je největším producentem fair trade kávy a 70 % celkové produkce má tzv. dvojí certifikaci, tedy je zároveň i kávou organickou. V roce 2000 zde bylo vypěstováno na export 8, 12 mil liber zelené fair trade kávy a celosvětová produkce byla 31,79 mil. liber (viz Tab.č.3). (*Raynolds et al., 2004: 1112-1113*)

Tab.č.3: Produkce fair trade a organické kávy v Mexiku v letech 1996 -2000

Rok	Fair trade certifikace [tis. lb]			Duální certifikace [tis. lb]	
	Mexiko	Latinská Amerika	Svět	Mexiko	Latinská Amerika
1996	3 516,23	15 168,90	18 776,62	190,40	190,40
1997	7 340,94	25 380,49	28 948,43	3 204,24	4 097,82
1998	5 439,28	18 994,28	22 677,37	3 667,91	4 423,14
1999	9 201,03	23 732,10	27 747,83	5 840,94	7 803,44
2000	8 122,89	26 738,13	31 788,30	5 630,61	11 249,47

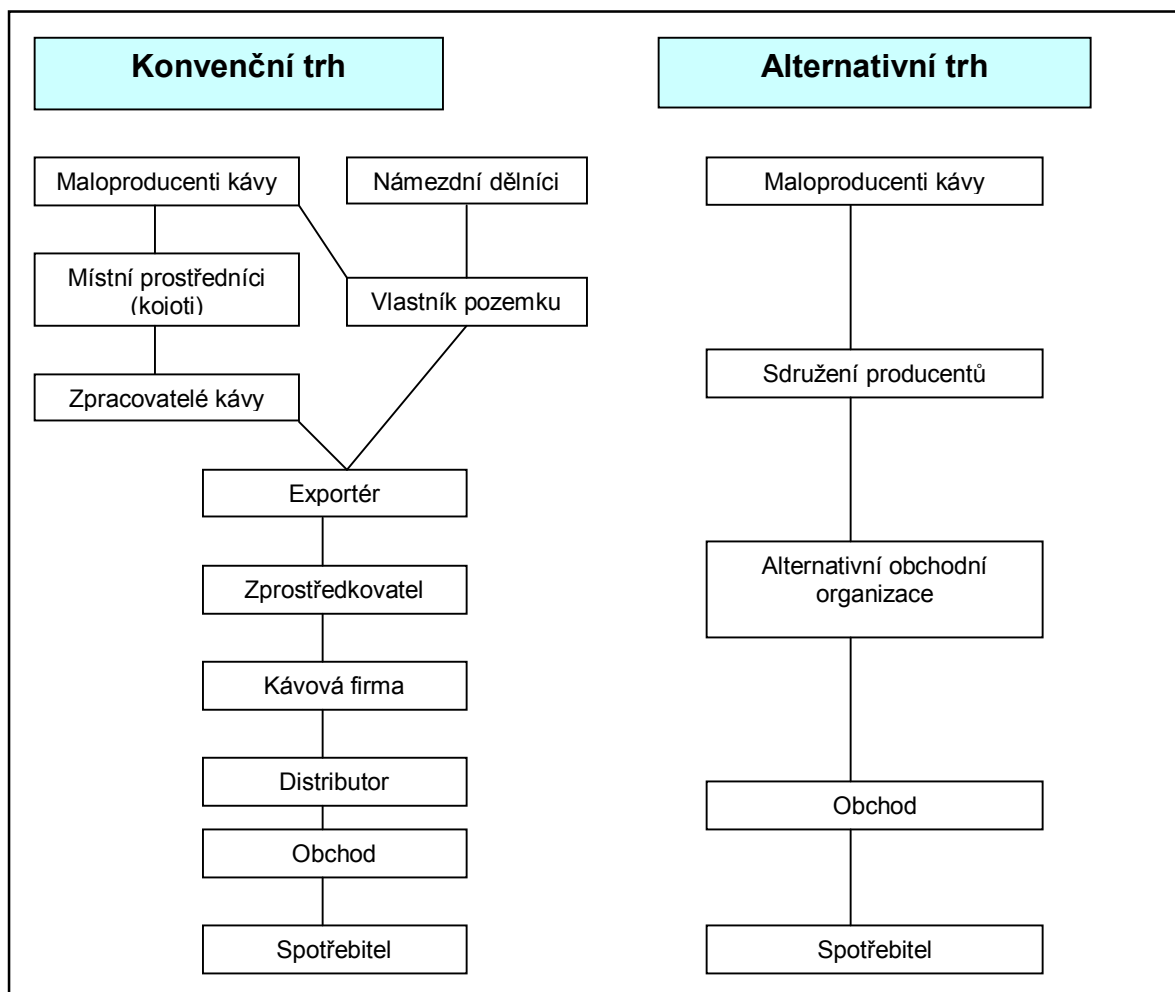
Vlastní zpracování podle zdroje: Fair Trade Labelling Organization, www.fairtrade.net

³⁸Z počátku byla fair trade certifikace udělována pouze kávě, v současnosti je poskytována celkem pro 12 rozdílných komodit. Přesto 80 % celosvětového prodeje v rámci fair trade tvoří právě káva. (*The Fair Trade Foundation 2003*)

³⁹Největší koncentrace je v Latinské Americe a v oblasti Karibiku. V tomto regionu FLO spolupracuje s 165 producentními organizacemi nacházejícími se ve 14 zemích a společně vyvážejících 84 % veškeré fair trade kávy.

⁴⁰ V roce 2002 obrat celosvětově prodané fair trade kávy byl 400 milionů USD. (*Reiber, 2004*)

Podle FLO značka Fair Trade na zboží zaručuje, že dovozci: a) nakoupili kávu přímo⁴¹ od pěstitelských organizací, s kterými uzavřeli kupní smlouvu na delší dobu než je jeden cyklus sklizně⁴²,

Obr.č.6: Rozdíly v prodeji kávy na konvenčním a alternativním trhu

Vlastní zpracování podle zdroje: Wohlgemuth (1996: 43)

Tab.č. 4 :Srovnání přerozdělení příjmu z kávy na konvenčním a fair trade trhu

	Konvenční trh (%)	Fair trade trh (%)
Producenti	10	20 - 30
Exportéři	10	0
Dopravci a pražírny	55	60

⁴¹ Tak se mnozí farmáři vyhnou nutnosti prodat sklizeň prostředníkům za velmi nízkou cenu, která většinou nedosahuje ani nákladů na produkci kávy. Tento systém je rozšířen po celé Latinské Americe a nazývá se "coyotismo".

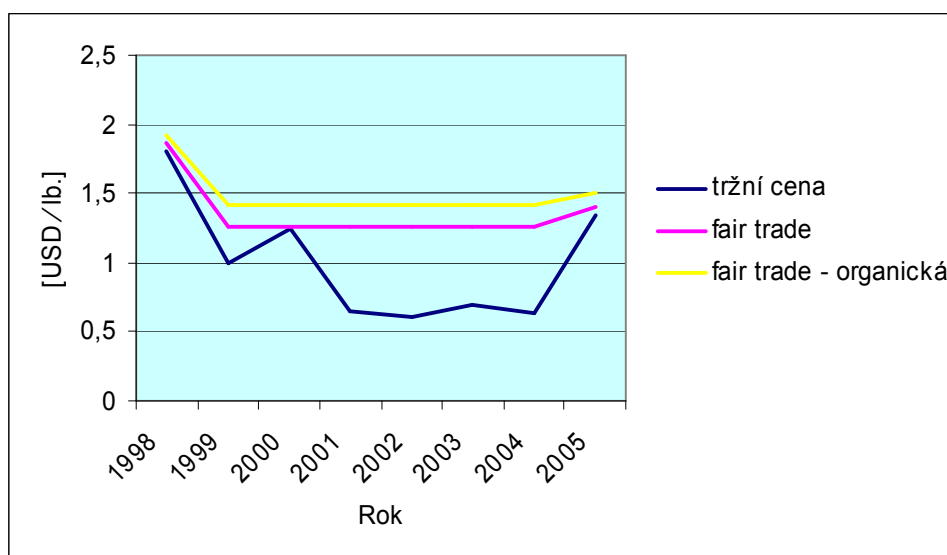
⁴² Za jeden sklizňový rok v Mexiku je označováno období od října jednoho roku do září následujícího roku.

Dlouhodobý obchodní kontrakt dává farmářům možnost řádného plánování a udržitelnosti výrobních postupů.

Maloobchodníci	25	10 - 20
-----------------------	----	---------

Vlastní zpracování podle zdroje: Hira, Ferrie (2006: 113)

b) garantují producentům minimální výkupní cenu danou FLO (kávu arabica: 1,26 USD/lb. za konvenčně pěstovanou nebo 1,41 USD/lb. za organicky pěstovanou) a vyplatí jim sociální prémii (0,05 USD/lb.), c) nabídnou předfinancování ve výši 60 % z hodnoty dané smlouvou. V případě, že je tržní cena vyšší než minimální výkupní cena v rámci fair trade, tak se tato cena automaticky zvyšuje o 0,05 USD/lb. za konvenčně pěstovanou a o 0,15 USD/lb. za organickou kávu. Pokud jsou však ceny na mezinárodním trhu velmi nízké, pak cena získaná ve fair trade může zjednodušeně až zdvojnásobit celkovou cenu, kterou obdrží producentská organizace malých pěstitelů kávy (viz Obr. č. 7). Z každé prodané libry kávy se odvádí poplatek ve výši 0,1 USD, který je určen k pokrytí nákladů spojených s udělením ochranné známky fair trade a kontrolou jejího řádného užívání.

Obr. č. 7: Tržní a fair trade výkupní cena za kávu v letech 1998 – 2005 [v USD/lb.]

Vlastní zpracování podle zdroje: Calo, Wise (2005: 12)

Do FLO registru jsou zapsáni pouze ti producenti kávy, kteří splňují následující pravidla: a) jedná se o malopěstitele⁴³, b) jsou sdruženi do politicky nezávislých a demokraticky fungujících družstev, a c) dodržují ekologické závazky⁴⁴ využívání přírodních zdrojů⁴⁵.

⁴³ Malopěstíteli se rozumí zemědělci, kteří v zásadě nejsou primárně závislí na námezdní práci a kteří svůj pozemek obhospodařují vlastními silami popřípadě spolu s ostatními členy rodiny. Pokud pěstitelé zaměstnávají např. v období sklizně námezdní dělníky, musí jim zaručit podmínky, které jsou v souladu s principy pracovního práva podle ILO. (*Asociace pro Fair Trade, 2004:12*)

⁴⁴ Malopěstítelé hospodaří alespoň v rámci zásad integrované ochrany rostlin tak, aby se v maximální možné míře vyhnuli použití chemických prostředků a respektovali volbou šetrných způsobů pěstování a zpracování místní ekosystémy. (*Asociace pro Fair Trade, 2004:12*)

V Mexiku se káva pěstuje v 16 státech, ale pouze 8 z nich vytváří 98% celkové produkce. Z toho jen v 6 státech se jedná o udržitelné způsoby kultivace kávy (*sustainable coffee*)⁴⁶, přičemž mezi nejvýznamnější producentské státy patří Chiapas⁴⁷, Oaxaca a Veracruz. V roce 2001 byla v Chiapase káva pěstována na 240 000 hektarech zemědělské půdy. (*Caballero, 2003: 11*)

V 70. a 80. letech 20. století se mnozí farmáři začali integrovat do produkčních družstev, které měly zlepšit přístup malých pěstitelů na mezinárodní trh. Po celosvětovém kolapsu cen kávy v roce 1989⁴⁸ začala tato družstva hromadně vstupovat do iniciativy fair trade, který jim zaručoval odpovídající cenu za jejich kávu než byla dosud nabízená na světovém trhu.

V Chiapasu se nalézají několik sdružení malých producentů kávy zaregistrovaných pod značkou fair trade. Pro potřeby této bakalářské práce jsem vybrala 3 z nich, které jsou v této oblasti nejvýznamnější a na kterých budu dokládat přínos spravedlivého obchodu s kávou: ***La Unión Majomut, Unión de Sociedades de La Selva a Tzotziles unidos para producir*** (viz kapitola 6.2 a 6.3). Mezi další producentská družstva působící v Chiapasu patří například *Mut Vitz* nebo *Maya Vinik*.

⁴⁵ Káva je po bavlně a tabáku další plodinou, při jejíž kultivaci je použito velké množství pesticidů, fertilizátorů a jiných chemických látek. Z celkového množství vypěstované kávy je 70 % množství ošetřováno syntetickými látkami. Některé z nich, jako je DDT, je v mnoha zemích zakázáno používat. (*Mace, 1998: 34*)

⁴⁶ Opakem udržitelné kávy je káva pěstována v monokulturách a na plném oslunění – v roce 1996 po dekádě modernizace tohoto sektoru bylo v Mexiku takto přetvořeno 35 – 45 % obdělávané půdy. To však s sebou přineslo i řadu negativních jevů: došlo ke snížení úrodnosti půdy, ztrátě vodních zdrojů, snížení biodiverzity a také k nadprodukcí kávy o nízké kvalitě. (Bray et al., 2002: 439)

⁴⁷ Německá organizace Finca Irlanda začala pěstovat organickou kávu v Chiapasu již v roce 1962. (*Grossman, 2001*)

⁴⁸ Podle odhadů *WB* z roku 2002 došlo v Latinské Americe v důsledku krize cen kávy ke ztrátě až 600 000 pracovních míst v tomto sektoru.

6. PŘÍNOS SPRAVEDLIVÉHO OBCHODU S KÁVOU PRO ROZVOJ PRODUCENTŮ V MEXIKU SE ZVLÁŠTNÍM ZAMĚŘENÍM NA CHIAPAS

6.1 Charakteristika Chiapasu

Chiapas je nejjihnějším členským státem⁴⁹ Spojených států mexických (krátce Mexika) a hraničí na severu se státem Tabasco, na severozápadě se státem Veracruz a se státem Oaxaca na západě. Na východě sousedí s Guatemalou a na jihu s Tichým oceánem.

Rozkládá se na rozhraní subtropického a tropického pásu. Reliéf je velmi členitý a rozmanitý⁵⁰ (pobřežní nížiny Tichého oceánu, hřebeny pohoří Sierra Madre, lakandonský tropický deštný prales). Většinu území odvodňují povodí řek Grijalvy a Usumacinty, pramenících v Guatemale. V oblasti je velmi úrodná půda, na které se nalézají rozsáhlé plantáže kávovníků (hlavní vývozce v Mexiku) a banánovníků (třetina národní produkce).

Chiapas je převážně zemědělským státem⁵¹ s minimem výrobního a zpracovatelského průmyslu. Kromě kávy a banánů se zde pěstuje i kukuřice⁵² (jeden z hlavních producentů v Mexiku), tabák a kakao. Rostlinná výroba⁵³ však zůstává daleko za živočišnou výrobou, především chovem dobytka (10 % národní produkce hovězího masa).

Také se jedná o stát s obrovským bohatstvím přírodních surovin. Významným vývozním artiklem je ropa. Chiapas je největším národním dodavatelem elektřiny, přičemž 2 velké hydroelektrárny vyrábějí 55 % veškeré elektřiny z vodních zdrojů v zemi.

Podle posledního sčítání z roku 2000 žije v Chiapasu 3 920 892 obyvatel⁵⁴. Při rozloze 73 680 km² to představuje hustotu osídlení 53,2 obyvatel na km². (*The Europa World Year Book, 2005:2939*) Osídlení je vzhledem k členitosti terénu velmi nerovnoměrné. Z etnického hlediska je Chiapas různorodou oblastí⁵⁵ zahrnující velké množství indiánských skupin (tvoří zhruba 25 – 35 %⁵⁶ populace tj. cca 1 milion), dále

⁴⁹ Mexiko je federativní republikou tvořenou 31 členskými státy s 1 federálním distriktem hlavního města.

⁵⁰ Z celkové plochy státu tvoří 15,8 % zemědělská půda, 16,9 % zatravněná plocha, 29,1 % lesy mírného pásma, 34,6% tropický deštný les, 1,8 % mangrovové porosty a 1,8 % ostatní. (*Caballero, 2003:9*)

⁵¹ Odhaduje se, že v roce 2001 pracovalo v zemědělství 56 % průběžně schopného obyvatelstva Chiapasu, na celostátní úrovni 20,9 % ekonomicky aktivních obyvatel. (*Javůrková, 2005*)

⁵² *E Crowell(1997)* poznamenává, že i když v Chiapasu žije pouze 3 % populace Mexika, tak se v tomto státu vypěstuje 13 % národní produkce kukuřice a 46 % národní produkce kávy.

⁵³ Zatímco rostlinná výroba využívá cca 18 % celkového povrchu Chiapasu, zhruba dvojnásobek, tedy 36 %, využívá živočišná výroba. (*Mácha, 2003: 35*)

⁵⁴ Avšak odhady počtu obyvatel pro rok 2005 již udávají 4 293 459 lidí žijících ve státě Chiapas. (*Wikipedia, 2007*)

⁵⁵ Nejvyšší společenský status mají potomci kreolů, za nimi následují mesticové a na dně pyramid jsou indiáni. Vzájemné vztahy mezi etniky jsou charakterizovány rasismem i paternalismem, diskriminací i násilím. Předsudky jsou však spíše kulturní a sociální povahy, méně rasistické. Z politického a ekonomického hlediska jsou indiáni považováni za lidi druhé kategorie a k obdělávání jim je přenechávána jen půda špatné kvality.

⁵⁶ Podle posledního sčítání lidu je ze současného počtu obyvatel Mexika méně než 10 % indiánského původu (rozhodujícím faktorem určující příslušnost je mateřský jazyk).

zde najdeme mestice, potomky kreolů a v neposlední řadě i guatemalské uprchlíky. Zastoupeno je značné množství skupin lingvisticky patřících především do mayské jazykové skupiny.

V Chiapase mluví 25,1 % obyvatel původním indiánským jazykem a 9 % populace se nedomluví španělsky vůbec. Zatímco národní negramotnost v roce 2000 dosahovala 14,2 %, tak v Chiapasu to bylo již 27,2 %⁵⁷. Přičemž jsou velké rozdíly mezi nepůvodním (18 %) a původním obyvatelstvem (39 %). (Carrasco et al., 2003: 14) Vysoká míra negramotnosti mezi původním obyvatelstvem je způsobená tím, že indiánské děti často nerozumí vyučovacímu jazyku a nic se nenaučí. Dále se tento region potýká s nedostatečnou kapacitou vzdělaných učitelů a vzhledem k faktu, že se většina sídel nachází v odlehlých oblastech a má nízký počet obyvatel⁵⁸ je v této oblasti přístup k veřejným službám velmi omezený. (Hall, Humphrey, 2003)

Chiapas má největší počet protestantů ze všech mexických států. Jen 63 % obyvatel státu se hlásí ke katolické církvi. Je to nejméně ze všech států Mexika a o 25 procentních bodů méně než je celonárodní průměr.

V současné době dochází k rychlému populačnímu růstu. Od roku 1970 zde stoupl počet obyvatel 2,5krát⁵⁹. (Mácha, 2003:16,17,21) V důsledku vysokého populačního růstu dochází k řadě sociálních problémů a je vyvíjen zvýšený tlak na životní prostředí a půdní fond.

Tab.č.5: Vývoj počtu obyvatel v Chiapasu v letech 1930 - 2005

Rok	Počet obyvatel Chiapasu	Podíl na celkovém počtu obyvatel Mexika (%)
1930	529 983	3,2
1940	679 885	3,5
1950	907 026	3,5
1960	1 210 870	3,5
1970	1 569 053	3,3
1980	2 084 717	3,1
1990	3 210 496	4,0
1995	3 584 786	3,9
2000	3 920 892	4,0

⁵⁷ Celková docházka do školního zařízení činila 9,7 let v roce 2000 na národní úrovni a 6 let v nejnižších státech Mexika. Avšak původní obyvatelé v Chiapasu vykazovali pouze 2,2 let školní docházky. (Hall, Humphrey, 2003: 19)

⁵⁸ Z celkového počtu 16 500 sídel jich 75 % mělo pod 100 obyvatel. (Mácha, 2003: 18)

⁵⁹ Podle Máchy (2003: 16-17) se populace Mexika za posledních 30 let zdvojnásobila. Zatímco na počátku 20. století v celém Mexiku žilo 13,6 milionů obyvatel, v roce 1970 to bylo 50,6 milionů a v roce posledního sčítání lidu to bylo již 100 milionů. Odhad Mexického národního statistického úřadu udával pro rok 2005 celkový počet 103,3 milionů obyvatel.

2005	4 293 459	4,2
-------------	------------------	------------

Vlastní zpracování podle zdroje: INEGI, www.inegi.gob.mx

Paradoxně je Chiapas, přes své přírodní a nerostné bohatství, jedním z nejchudších států Mexika. Téměř u všech statistik lze nalézt méně příznivá čísla než je celonárodní průměr. Z celkového počtu obyvatel je 41,9 % ekonomicky aktivních. 43 % obyvatel v Chiapasu pracuje v zemědělství. Tento sektor se však podílel jen 15% na tvorbě HDP. Statistika z posledního sčítání dále udává, že v roce 2000 bylo 42,4 % pracovních míst placených a 19,9 % neplacených – jedná se zejména o rodinné příslušníky pomáhající v produkčních družstvech. 79,4 % pracujících dostávalo v roce 2000 plat v hodnotě nižší než jsou dva minimální platy v Mexiku, v porovnání s podílem 44,4% na celonárodní úrovni. V tomto roce HDP na jednoho obyvatele Chiapasu bylo 3 302 USD (národně 7 495 USD/obyv.) (Caballero, 2003:6)

Podíl populace žijící v chudobě⁶⁰ byl v Chiapase 60 – 67 % ve srovnání s hodnotou 42 – 45 % na národní úrovni. V extrémní chudobě, tedy s příjmem nižším než 1 USD/den, se nacházelo v roce posledního sčítání celkem 54 – 56 % populace Chiapasu (v Mexiku 23 – 25%). Pojem chudoba je však relativní a objektivněji ji lze vyjádřit např. HDI (UNDP), který zohledňuje kromě HDP/obyv. i míru gramotnosti a naděje na dožití. Chiapas vykazoval v roce 2000 hodnotu HDI 0,693 (pro celé Mexiko 0,791), což znamenalo poslední místo ze všech států Mexika. (Wodon et al., 2003: 1) Z celkového počtu obyvatel v Chiapase jich žilo bez přístupu k elektřině 12 %, k nezávadné pitné vodě 25 % a odpovídajícího sanitačního zařízení 65 %. (Wodon et al., 2003: 9)

Indiánské obyvatelstvo se zabývá zejména pěstováním kávy, která je po kukuřici druhou nejvýznamnější plodinou v tomto regionu. Průměrný příjem původních obyvatel (252,7 USD/měsíc) však dosahuje pouze 32 % platu obyvatel nepůvodních (771,8 USD/měsíc). (Carrasco et al., 2003:6, 14)

Většina rolníků se živií jednoduchou stravou tvořenou kávou, kukuřičným nápojem pozol, tortillami a černými fazolemi, což vede k podvýživě nejen jich samých, ale i jejich dětí. Dětská úmrtnost byla v roce 2000 nejvyšší z celého Mexika: 29,7 zemřelých dětí do pátého roku života na 1000 narozených, v porovnání s celonárodním průměrem (18).

Chiapas v posledních letech trápí vysoká migrace obyvatel. Jak uvádí Navarro (2004) ve své studii o migraci v Mexiku a v Latinské Americe spojené s krizí cen kávy na světovém trhu, za posledních sto let se zcela změnila migrační proudy. Zatímco v minulosti docházelo k sezónní migraci v období sklizně na kávovníkové plantáže v rámci Chiapasu, tak v současnosti do této oblasti přicházejí námezdní pracovníci zejména z Guatemaly⁶¹. A mnozí Chiapanané odcházejí natrvalo z kávovníkových polí za práci na sever

⁶⁰ Chudobu definovala v roce 1992 Světová banka jako příjem nižší než jsou 2 USD/den pro jednoho obyvatele.

⁶¹ Zatímco od poloviny 20.let do konce 70.let 20.století sezónně migrovalo v rámci Chiapsu ročně až 20 000 původních obyvatel, tak v posledních letech již do této oblasti přichází za sezónní práci až 90 000 námezdních pracovníků převážně z Guatemaly.

Mexika nebo nelegálně přicházejí hranice do USA. Tato migrace nabrala na intenzitě především po roce 1989, po pádu cen kávy na mezinárodním trhu. Dalším podnětem k migraci z této oblasti jsou i přírodní katastrofy: v roce 1998 bylo přivalovými dešti zničeno na 400 000 hektarů půdy a zemřelo 400 lidí; v letech 2002, 2003 a 2006 bylo jižní Mexiko postiženo několika ničivými hurikány, přičemž poslední z nich - hurikán Stan - zničil v Chiapasu 60 - 65 % produkce organické kávy a poničil infrastrukturu. V reakci na tyto a podobné situace odchází ročně až 30 000 Chiapanů do USA. Do roku 2004 hovoří odhady o celkem 300 000 lidí migrujících do USA, z nichž 65% připadlo na farmáře a indiánské obyvatelstvo⁶².

Exodus do zahraničí přináší mnoho problémů i pro opuštěné oblasti. Migrujícími jsou především mladí lidé do 25 let a původní obyvatelé, mající ještě vztah k půdě a tradičnímu způsobu života na vesnicích. Mnozí farmáři se ve své komunitě zadlužili a úroky, které musí splácet jsou vysoké. Většina z nich využijí služeb pašeráků, kteří však využívají bezmocnosti migrantů, jenž se na cestu do neznáma vydávají bez dostatečného vybavení, vody a jídla. Není tedy nic neobvyklého, že pro mnohé z nich toto dobrodružství končí tragicky. Ty, kteří nesnadnou cestu přes hranice přežijí, čeká však nesnadný život nelegálního imigranta - ve velkých městech nejsou schopni sehnat práci, neboť nemluví dobře oficiálním jazykem dané země či to není jejich mateřský jazyk, jsou vytrženi ze sociálního prostředí své komunity, často jsou bez přístřeší a sužují je nemoci jako je např. TBC.

Geografická i ekonomická izolace Chiapasu byla významným faktorem v jeho vývoji. Opožďovala reformy prosazené federální vládou a tlumila dopad mezinárodních krizí. Tato izolace propůjčovala relativně volnou ruku místním úřadům, které ovládly nejbohatší vrstvy. Původní obyvatelé se potýkají nejen s diskriminací a porušováním lidských práv, ale i s marginalizací, tedy vyloučením z politických rozhodovacích procesů, znevýhodňováním při vzdělávání, ekonomických vykořisťováních a podvody a vyháněním ze strany velkostatkářů. Historicky z této oblasti vzešlo několik rolnických povstání. Avšak až po roce 1974 se odpor rolníků proti vyvlastňování půdy velkostatkáři a boj za půdní granty a proti represii přeměnil v organizované národní hnutí. (*Mácha*, 2003: 82)

K poslední nejviditelnější akci došlo 1. ledna 1994, kdy se na veřejnosti poprvé objevila *Zapatova armáda národního osvobození*, a tak oficiálně začalo ozbrojené povstání⁶³ v Chiapasu. Toto datum

Obecně velká migrace ze států Střední Ameriky do Mexika začala v polovině 60. let s výstavbou Pan-Americké dálnice a v předchozích letech souvisela s rozvojem první železniční tratě. Dnes se odhaduje, že každý rok přichází za sezónní prací do Mexika až 200 000 Guatemalanů. V roce 2003 bylo na území Mexika zadrženo 187 000 nelegálních migrantů, z nichž 40 % na území Chiapasu. Pro rok 2004 *Mexický národní úřad pro migraci* odhadoval zdvojnásobení tohoto počtu příchozích, přičemž 90 % lidí očekával z Guatemaly, Hondurasu a Salvadoru. (*Navarro*, 2004)

⁶² V roce 1997 byl Chiapas na 27. místě ze států, které obdržely nejvyšší příjmy ze zahraničí, v roce 2001 již na 15. místě, o dva roky později na 12. místě (260 milionů USD) a v roce 2004 už na místě 11. s příjmy ze zahraničí ve výši 500 milionů USD. (*Navarro*, 2004)

⁶³ Mluvčí EZLN subcomandante Marcos vyzývá k demokracii, obviňuje vládu z hrubého porušování základních lidských práv indiánského obyvatelstva mexického státu Chiapas a nabádá k celonárodnímu dialogu o demokracii,

zapatisté zvolili záměrně, neboť právě v tento den vstoupila v platnost *NAFTA*. Tu považovali za tvrdý útok na životní úroveň mexického obyvatelstva a zejména jeho domorodou část. Přestože bylo toto povstání násilně potlačeno, dochází k obsazení půdy a vzniku několik zapatistických autonomních obcí⁶⁴, zcela nezávislých na vládě. Mexická vláda vyslala do Chiapasu v roce 2000 dle odhadů 50 000 až 70 000 vojáků, aby zde stabilizovali situaci. (Hudson, Hudson, 2004) V současnosti se dá situace v Chiapasu hodnotit jako *válka nízké intenzity* s masivním nasazením obou stran, ale s relativně malým počtem bojových srážek⁶⁵. Přesto má za následek desítky až stovky mrtvých a desetitisíce vyhnaných.

Mexický prezident Vicente Fox Quesada vyhlásil novou strategii, známou jako *Plan Puebla de Panama*⁶⁶. Jedná se o neoliberální projekt, jenž je prezentován jako prostředek k rozvoji nejnižších regionů⁶⁷ a jejich vymanění z chudoby. (Hayden, 2003) Zapatisté jej považují za další útok na životní úroveň a životní prostředí indiánů a chudých lidí v této oblasti.

6.2. Charakteristika vybraných sdružení pěstitelů fair trade kávy v Chiapasu

Z mnoha sdružení malopěstitelů kávy aktivních v nejnižším státě Mexika, v Chiapasu, jsem vybrala pouze tři z nich. Jedná se o tři nejvýznamnější družstva pěstitelů fair trade kávy v tomto regionu. Následuje jejich obecná charakteristika, na kterou v další kapitole navazuje analýza konkrétních přínosů a dopadů vyplývajících z jejich účasti v systému fair trade.

Tab č.6: Charakteristika sdružení pěstitelů fair trade kávy v Chiapasu

Název sdružení	Rok založení	Rok vstupu do fair trade	Počet členů	Celková produkce v roce 2001 [lb]	Fair trade certifikace [% z produkce]	Organická certifikace [% z produkce]
La Unión Majomut	1983	1993/1994	1 500	989 000	100	59

neoliberální politice vlády, právech indiánských obyvatel a alternativních společenských uspořádáních. (Holcová, 2007)

⁶⁴ Chiapas se dělí celkem na 118 samosprávných obcí (*"municipios"*), z nichž pod zapatistickou kontrolou je 38 z nich.

⁶⁵ Vláda spíše doufá, že povstalce udolá klasickou kombinací *"cukru a biče"* – v tomto případě vyjednáváním a předstíranou ochotou ke kompromisu na jedné straně a masivním nasazením armády a terorem polovojských složek na straně druhé. (Slačálek, Dvorská, 2003)

⁶⁶ Geograficky má začít v mexickém státě Puebla a končit v Panamě. K plánovaným a již částečně realizovaným projektům patří výstavba silnic a přístavů, dalších velkých přehrad, rozšíření těžby ropy a zemědělských monokultur, výzkum a komerční využití biologické rozmanitosti pralesů, zakládání nových maquilador apod. (Slačálek, Dvorská, 2003)

⁶⁷ Podle zprávy PEDL *Světové banky* z roku 2002 se Chiapas umístil na předposledním místě v příjmu zhraničních investic od státu pro období 1994 – 2000. Z celkové hodnoty 71 mld. USD přímých zahraničních investic v Mexiku, obdržel Chiapas pouze 7,1 mil USD.

Unión de Sociedades de La Selva	1976	1990 - 2000	942	0	0	0
Tzotziles unidos para producir	1992	2001/2002	840	38 030	100	0

Vlastní zpracování podle zdrojů: Reynolds et al. (2004: 1114), Murray et al. (2003: 4).

6.2.1. Unión Majomut

Unión Majomut (dále *Majomut*) byl založen v roce 1983, kdy začal sdružovat členy z 18 komunit ze 4 samosprávných obcí regionu *Altos de Chiapas* (*Chipaská vysočina*). V současnosti je členem celkem 1500 rodin v 5 samosprávných obcích Chiapasu. (Garza, Trejo, 2002: 3)

V roce 1989 se *Majomut* dostal, v souvislosti s propadem cen kávy na světovém trhu, sám do hluboké institucionální krize. Došlo k redukci počtu členů v kooperaci, k bankrotu tradičních odběratelů kávy na mezinárodním trhu, omezení možnosti předfinancování sklizně, díky nízkým cenám i k omezení vstupů do produkce (nákup a použití hnojiv) a na údržbu technického zařízení a infrastruktury obecně. V období 1989 až 1991 byl využit finanční krizový fond družstva (80 milionů pesos), který byl rozdělen mezi všechny členy sdružení, ale nebyl dostatečný. Na druhou stranu krize cen kávy měla i pozitivní dopad na zlepšení služeb sdružení. Došlo k navázání spolupráce s ostatními rolníky v oblasti a vytvoření *Národní koalice producentů kávy*⁶⁸, která umožnila dialog o možnostech překonání krize. Uvnitř komunity došlo k posílení demokratických mechanismů v oblasti rozhodování a byl vytvořen autonomní technický tým na podporu mezi jednotlivými malopěstiteli. (Garza, Trejo, 2002: 3-5)

Nejvýznamnější spolupráce byla navázána s *Unión de Sociedades de La Selva* a obě organizace začaly vyjednávat s holandskou organizací *Max Havelaar* o možnosti zapojení se do systému fair trade. Díky finanční pomoci z vládních programů (na rozvoj regionu, ministerstva zemědělství i institucí podporující původní obyvatelstvo) i fondů CNOC dosáhl *Majomut* formální registrace a první úroda fair trade kávy byla sklizena v období 1993-1994. V průběhu dalších let byly postupně podepsány obchodní dohody o dodávce fair trade kávy do USA, Velké Británie, Německa a Dánska. V současnosti je *Majomut* největší kooperací v Chiapasu, jenž od sklizně 2001-2002 dodává na trh (národní i mezinárodní) veškerou svoji produkci pod označením fair trade. Z této sklizně pochází celkem 860 925 liber zelených kávových

⁶⁸ CNOC vznikla v roce 1988 a sdružuje 126 organizací, z nichž 80% tvoří původní indiánské obyvatelstvo. Je výsledkem ročního boje proti INMECAFE za lepší ceny kávy a spravedlivější praktiky. Po zrušení INMECAFE se stala na počátku 90.let nejsilnější rolnickou organizací v Mexiku. Hlavním cílem sdružení je usnadnit vyjednávání s vládním i soukromým sektorem v oblasti pěstování, zpracování a exportu kávy. (Cabañas, 2002:5; Martínez, 2002:3)

bobů. Vývoj prodeje produkce pro konvenční a fair trade trh od doby zaregistrování do systému je zaznamenán v *Tab.č.7.*

Tab.č.7: Prodej kávy na konvenční a fair trade trh v La Unión Majomut v letech 1992 – 2002

Skližeň	Konvenční trh		Fair trade trh		Celkem
	[lb]	[%]	[lb]	[%]	
1992-93	545 958	100	0	0	545 958
1993-94	565 429	94	33 113	6	598 542
1994-95	664 899	91	66 225	9	731 124
1995-96	597 217	89	66 225	11	663 442
1996-97	531 389	80	132 450	20	663 839
1997-98	66 489	40	99 338	60	165 827
1998-99	334 171	71	132 450	29	466 621
1999-00	332 184	50	331 125	50	663 309
2000-01	68 079	10	596 025	90	664 104
2001-02	0	0	860 925	100	860 925
Průměr	336 893	63	210 716	38	547 609

Vlastní zpracování podle zdroje: Garza, Trejo (2002:6)

Velkým problémem celého Chiapasu byla a i v současnosti je vysoká militarizace této oblasti. Přestože většina farmářů sympatizuje se zapatisty, kooperativa proklamuje neutralitu v chiapaském konfliktu. Válka nízké intenzity proti zapatistům šíří teror mezi farmáři. Kromě vládních vojsk i polovojskové jednotky mají na svědomí stovky mrtvých farmářů a tisíce z nich byli donuceni k opuštění jejich polí a hledání útočiště v uprchlických táborech. Úrody kávy jim byly ukradeny nebo spáleny. Pokračující násilí a drancování vyvrcholilo v roce 1999 masakrem v Actealu, kde bylo zabito 45 neozbrojených civilních obyvatel indiánského původu. Tato vesnice pěstovala a dodávala kávu do kooperace *Majomut*. V roce 2000 z kooperativy vystoupilo na 150 členů, neboť se báli zastrašování ze strany vládních vojáků i paramilitaristických skupin, které v této oblasti působí doposud.

6.2.2. Unión de Sociedades de La Selva

Historie *Unión de Sociedades de La Selva* (dále *La Selva*) jako organizace přímo souvisí se vzniklým sociálním hnutím vytvořeným po agrárních reformách v Mexiku s požadavky po dostupnosti základních služeb (školství, zdravotní péče, zdroje pitné vody, silniční infrastruktura, atd.) a zajištění lepších podmínek prodeje základní obchodní komodity, kávy. Významným faktorem při formování uskupení *La Selva* byla náboženská příslušnost. Katolická církev hraje velkou roli v každodenním životě zdejších

obyvatel a upozornila na možnost odmítnutí dodávat kávu prostředníkům (*coyotes*) a nutnost podpořit projekty vedoucí ke zlepšení kvality života v komunitě⁶⁹. (*Cabañas, 2002:3-5*)

Organizace působí v Lacandonském pralese v chiapaské oblasti Selva. Sdružení bylo založeno v roce 1976. Od roku 1988 začala vyvážet kávu do USA a její exportní úsilí bylo dovršeno se sklizní 1988/89, kdy ji byla nabídnuta holandskou společností Max Havelaar možnost zapojení se do iniciativy fair trade. Přechod na pěstování kávy podle standardů fair trade byl financován z různých vládních i privátních zdrojů v průběhu celých devadesátých let. První vývoz fair trade kávy na evropský trh byl uskutečněn v roce 1990. Avšak v roce 1994, s propuknutím ozbrojeného zapatistického povstání, došlo zcela k destabilizaci La Selvy. Někteří členové zneužili svého postavení v komunitě, aby se dostali ke zbraním a připojili se na jednu či druhou stranu konfliktu. Produkční funkce komunity byla ohrožena, neboť v této době z ní vystoupila polovina členů vzhledem k politickým rozporům. Přesto se *La Selva* snažila profilovat jako organizace bez politické příslušnosti.

Po ukončení ozbrojeného povstání *La Selva* obnovila svoji pozici jednoho z neúspěšnějších sociálních podniků zabývajícím se obchodováním kávy v celém Chiapasu. V návaznosti na spolupráci v systému fair trade došlo k posílení pozic žen⁷⁰ v komunitě. Na rozdíl od reality v regionu Latinské Ameriky, kdy ženy mají omezené možnosti vlastnit pozemek nebo kapitál pro investování do produkce kávy.

La Selva sdružuje celkem 942 členů z 45 komunit v osmi samosprávných obcích Chiapasu. (*Cabañas, 2002:6*)

V roce 2000 čelila *La Selva* problémům celkové desintegrace a neschopnosti plnit smlouvy o dodávkách kávy. Za hlavní chyby byly později určeny nedostatečná propracovanost a ochrana administrativního systému, a tak se komunita stala obětí vlastní administrativní chyby. Vše nakonec vyvrcholilo odejmutím certifikace fair trade *Mezinárodní certifikační organizací spravedlivého obchodu (FLO)*. Přičemž v této době již celých 80 % vypěstované kávy splňovalo standardy fair trade.

Jen sociální soudržnost uvnitř komunity pomohla této organizaci nadále fungovat v obchodování s kávou. *La Selva* se snažila najít vlastní cestu prodeje fair trade kávy mimo systém *FLO*, proto se její marketingová strategie zaměřila na přímý prodej vysoce kvalitní kávy a hledání dalších přístupů na alternativní trhy. (*Cabañas, 2002:27,30*)

⁶⁹ Na počátku 20. století byla míra vzdělání mezi členy *La Selvy* velmi nízká: 44 % všech členů nikdy nenavštěvovalo školní zařízení a 35 % je negramotných. I další přístup ke zdravotní péči a veřejným službám je i v současnosti velmi omezený. (*Bray et al., 2002:435*)

⁷⁰ V roce 1994 vznikla *Asociación Civil Mujeres de Unión de La Selva (MUSA)*, která byla podpořena vládními i nevládními neziskovými organizacemi a zabývala se vytvořením aktivit a zaměstnání pro ženy v komunitě *La Selva*. Jednalo se zejména o projekty šití, pečení z kukuřičné mouky a mletí kávy. (*Cabañas, 2002:6*)

V roce 1994 byla otevřena první *La Selva* kavárna ve městě San Critóbal de Las Casas, v době, kdy kooperativa ještě aktivně participovala ve fair trade systému. Byl to začátek projektu⁷¹, jehož cílem bylo vytvořit řetězec kaváren, ve kterých se bude vařit a prodávat káva, vypěstovaná členy komunity pod značkou *La Selva*. Od roku 2002 existuje 18 *La Selva* kaváren. Prvotní úspěch zaznamenaly právě v Mexiku a po něm se spolupráce rozšířila i o malé pražírny v Evropě (Barcelona, Rotterdam) a v USA (Atlanta). Ačkoliv je množství prodané kávy malé, tak možnosti jsou velmi zajímavé, neboť cena je určována nezávisle na mezinárodních cenách na konvenčním trhu. Přesto členové *La Selvy* neztrácejí naději na opětovné získání značky fair trade. (*Cabañas, 2002:27,30-33*) V roce 2005 bylo produkční družstvo *La Selva* zapsána do FLO registru.

6.2.3. *Tzotziles unidos para producir*

Tzotziles unidos para producir (dále *Tzotziles*) je sdružení, které poskytuje různé služby svým 840 členům. (*Martinez, 2002:2*) Tyto služby zahrnují pomoc při sklizni, mletí kávy, poskytování půjček, technický výcvik a vyjednávání kontraktů (prodej kávy na národním i mezinárodním trhu) s lepší cenou, než nabízejí místní zprostředkovatelé. Oficiálně vznikla v roce 1992 a sdružuje rodiny z 15 komunit jedné samosprávné obce v *Chiapaské vysočině*.

Indiánští obyvatelé této oblasti se sdružovali již po celé generace a obhospodařují půdu v soukromém vlastnictví či v rámci tzv. občin. Na konci 80. let minulého století, se zrušením *INMECAFE* a rychlým poklesem cen kávy na mezinárodním trhu došlo ke zhoršení životních podmínek původních obyvatel V této době vzniklo *Tzotziles* družstvo k překlenutí nejhlubší krize malopěstitelů kávy této oblasti.

V roce 1994, po zapatistickém povstání, se mnoho členů *Tzotziles* stalo příslušníky *EZLN*. Většina těchto členů *Tzotziles* a ostatní zapatisté vytvořili v roce 1997 vlastní produkční družstvo *Mut Vitz*, založenou právě na politické příslušnosti. (*Martinez, 2002:3*)

Sdružení *Tzotziles* je členem několika sítí producentů kávy, např. *CNOC* a v roce 1992 začala vyjednávání ohledně registrace do systému fair trade. Problém byl se zajištěním odbytu fair trade kávy na mezinárodní trh. Kooperativa byla zprvu úspěšná, ale v následujících letech se jí již nepodařilo vyjednat potřebné obchodní smlouvy. V posledních letech prodala kooperativa většinu vypěstované kávy na konvenční trh v Mexiku a přes *CNOC* exportovala do USA a Německa. V roce 2000 postihly tuto oblast příválové deště a způsobily ztrátu většiny úrody. Členové *Tzotziles* vypěstovali malé množství kávových bobů, ceny kávy byly velmi nízké a tak se kooperativa rozhodla neodebírat kávu od svých členů. Mnoho farmářů bylo z této situace zklamáno a družstvo opustilo. Od roku 2001 sdružení začalo pěstovat kávu

⁷¹ Projekt zahrnoval: přímý prodej kávy konzumentům; vytvořit řetězec kaváren ve velkých městech Mexika, které by nabízely vysoce kvalitní kávu vypěstovanou farmáři z *La Selvy*; zásobovat kavárny kávou pouze z této komunity; vytvořit systém frenčizy z důvodů redukce investic *La Selvy*; expanze řetězce kaváren do Evropy a USA. (*Cabañas, 2002: 30-31*)

organicky a prodávat ji na fair trade trh. Na počátku jim dodržet obchodní závazky dodávek fair trade kávy vypomohla i kooperace *Majomut* (33 112,5 liber) (viz *Tab.č.8*).

Tab.č. 8: Export kávy kooperace *Tzotziles* v letech 1998 -2001

Skližeň	Celkem [lb]	Z toho export [lb]	Export [%]	Fair trade export [%]
1998-1999	263 419,8	66 225	64	0
1999-2000	679 197,8	132 450	6	0
		33 112,5		
2000-2001	129 467,7	33 112,5	65	100

Vlastní zpracování podle zdroje: Martinez (2002:5)

Avšak problémy kooperativu neopustily ani po výpomoci sousedního sdružení. *FLO* se rozhodlo v roce 2001 kooperativě *Tzotziles* zrušit fair trade certifikaci, a to v době probíhajících jednání s *Majomutem* o prvním prodeji kávy na fair trade trh. Zjištěné byly následující organizační chyby a nedostatky: nedodržování množstevních kvót a kvalitativních hodnot, nedostatečně vedená dokumentace ohledně počtu členů a financování, v neposlední řadě i problém financování části kooperativy. Odnětí certifikační známky velmi zklamalo malopěstitele kávy, kteří od zapojení se do iniciativy fair trade očekávali obecný rozvoj a pomoc celému družstvu. Přesto se vedení komunity rozhodlo usilovat o znovuzaregistrování do iniciativy fair trade. Jako konzulatanta si přizvali odborníky z *Majomutu*. Nakonec *FLO* dovolila kooperaci provizorní registraci pod značkou fair trade na období tří sklizňových sezón pod podmínkou přijetí nápravných opatření. Tato strategie obsahovala vylepšení efektivnosti administrativního systému, orientaci na vzrůst spotřeby na národním trhu, rozšířit produkční aktivity a vylepšit exportní marketinkové služby. Od roku 2006 je produkční družstvo *Tzotziles* opětovně zapsáno v registru *FLO*.

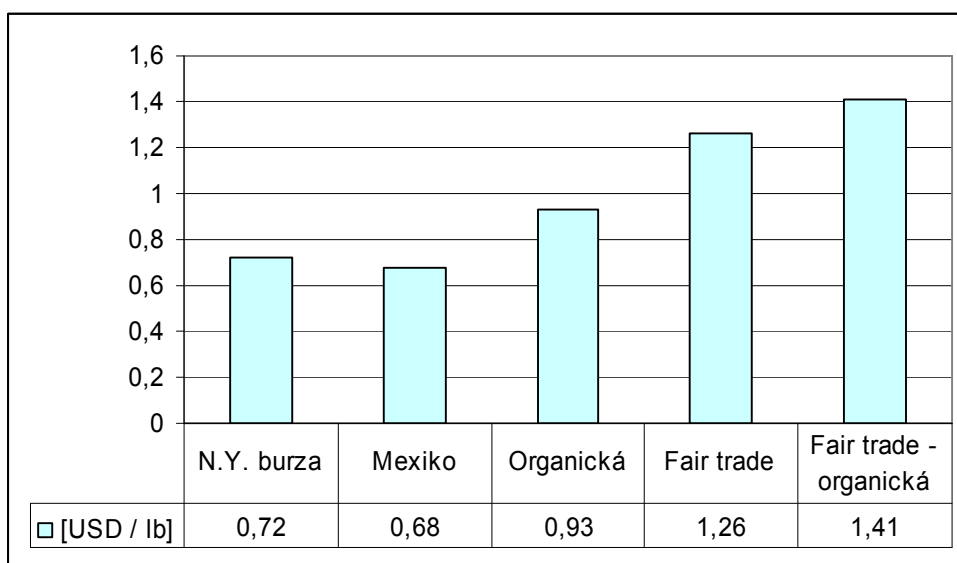
6.3. Přínosy a dopady

Hodnocení přínosů iniciativy fair trade je obtížné zejména ze dvou důvodů: 1) v náročnosti měření šíře dosahu materialních a nehmotných přínosů vyplývajících z fair trade pro rozsáhlou základnu profitujících 2) i když je prospěch zdokumentován, je těžké ho připsat pouze zapojení se do fair trade, neboť jen malá část produkce kávy je orientována na fair trade, a i ta se může překrývat s dalšími alternativními trhy (pro organickou, ve stínu pěstovanou kávu a další speciální druhy). (*Raynolds, 2002: 18*) Přesto jsme se snažila vysledovat a v následujícím textu popsat neodiskutovatelné a zjevné přínosy a dopady zapojení se do iniciativy fair trade pro malopěstitele kávy v Mexiku, zejména v Chiapasu. Pro potřeby této práce jsem rozdělila přínosy do tří kategorií: přínosy pro kooperaci, komunitu a pro jednotlivce a jejich rodiny.

6.3.1. Přínosy pro kooperaci

Nejviditelnějším přímým prospěchem, vycházející ze zapojení se do fair trade systému je **cenová struktura**, která zahrnuje (1) *FLO* zaručenou minimální výkupní cenu a (2) vyplácení sociální prémie 0,05 USD nad minimální nebo světovou cenu v závislosti na tom, která je zrovna vyšší. V současnosti fair trade cena pro producenty je dvakrát vyšší než cena na světových trzích. V případě, že je fair trade káva pěstována organicky, připočítává se ještě k výkupní ceně další prémie v hodnotě 0,15 USD za libru kávy.

Obr. č.8 ukazuje rozdíly v cenách exportu kávy v Mexiku v roce 2004. Průměrná cena kávy vykoupené na export činí v Mexiku 0,68 USD/lb, tzn. nepatrně nižší než se pohybuje cena kávy na burze v New Yorku. Tržní cena za konvenčně pěstovanou kávu byla 0,72 USD/lb poté, co nepatrně v posledních letech vzrostla z hodnoty 0,50 USD/lb. Výkupní cena na konvenčním trhu za organicky pěstovanou kávu v Mexiku v roce 2004 byla 0,93 USD/lb. Výše prémie u organické kávy se časem mění a závisí především na její kvalitě. Zatímco ceny za fair trade a fair trade – organickou kávu jsou fixně dané na 1,26 USD/lb a 1,41 USD/lb a nemění se v závislosti na trhu, pouze s výjimkou, že tržní cena vzroste nad jejich úroveň.

Obr. č.8: Tržní a prémiové ceny kávy v roce 2004 [USD/lb]

Vlastní zpracování podle zdroje: Calo, Wise (2005: 12)

Od doby, kdy v posledním desetiletí klesla světová cena kávy pod *FLO* garantovanou minimální cenu, jsou pozitivní dopady vyšší výkupní ceny a příjmů pro kooperativy a jejich malopěstitele zcela podstatné a nezbytné. V tomto období fair trade cena za kávu znamenala pro mnoho producentů kávy rozdíl mezi přežitím a bankrotem.

Příznivější a stabilnější cena dovoluje kooperativě přesně vypočítat cenu vyplácenou jednotlivým členům bez rizika její ztráty. Vyšší cena, kterou členové kooperativy obdrží, jim v porovnání s místními cenami, zaručuje skutečnou obchodní příležitost v dlouhodobém časovém horizontu.

Někteří farmáři však vidí právě v pevně dané fair trade ceně problém. Při zvyšujících se výrobních cenách kávy a životních nákladů malopěstitelů, se však výkupní cena daná *FLO* za posledních 10 let nezměnila. (*Bastian, 2006; Calo a Wise, 2005: 44*) udávají, že hodnota fair trade výkupní ceny kávy vzhledem ke vzrůstajícím nákladům na život klesla za tuto dobu o 76 %. Dále v případě některých velkých sdružení by byl fair trade příspěvek velmi malý, pokud by byl rozdělen mezi všechny producenty.

FLO se na schůzce 8. března 2007 rozhodla zvýšit hodnotu vyplácené fair trade prémie z původních 5 na 10 centů USD za libru u všech druhů kávy a u organicky pěstované fair trade kávy o navýšení prémie z 15 na 20 centů USD za libru. Tato změna je platná od 1.6.2007.

Dalším problémem vycházejícím z fair trade je vysoká závislost prodeje kávy na tomto trhu. Kooperace *Majomut* pěstuje a následně prodává 100 % kávy v kategorii fair trade. Tato monopolizace by mohla představovat závažný problém pro celé sdružení a potažmo jednotlivé pěstitelů a jejich rodiny. Je tedy nutné hledat i alternativy možnosti vedoucí k omezení této závislosti. *Majomut* se jí úspěšně brání právě vytvořením řetězce kaváren nebo přímým prodejem fair trade výrobků na místní trh.

Díky vyšší ceně, kterou sdružení *Majomut* a její členové získali za sklizeň kávy v období 1999 - 2002, mohli financovat projekty zaměřené na zlepšení infrastruktury a vytvoření tréninkového centra. Například byl zakoupen elektrický přístroj na měření kvality kávy (cena 90 000 USD, polovina ceny dodána mezinárodními rozvojovými agenturami), vybudováno nové skladiště pro organickou kávu v ceně 50 000 USD a zakoupeno vybavení do nové administrativní kanceláře v San Cristóbal de Las Casas v přibližné hodnotě 150 000 USD. Celkem 60 000 USD (75 % ceny zapláceno mezinárodními rozvojovými agenturami) bylo potřeba k vytvoření tréninkového centra pro rolníky. V centru je poskytován nocleh, jídlo a technický trénink s poradnou pro sdílení zkušeností 50 rolníků zahrnutých v programu organického pěstování kávy a 40 žen podporujících program organického pěstování zeleniny a chovu drůbeže. Centrum je ochotné poskytnout své služby i dalším organizacím. (*Garza, Trejo, 2002: 16*) Dochází tak k vytvoření vlastního technického zázemí a posílení soběstačnosti v rámci sdružení, které se stává méně závislé na pracovní síle zvenčí a zároveň se i zvyšuje zaměstnanost a kvalifikace v komunitě.

Dosaženo bylo i **zdokonalení organizačních schopností**. Přestože některá sdružení mají problémy s udržení demokracie a transparentnosti, fair trade napomáhá šíření demokratického uspořádání a

posílení organizačních kapacit v oblasti pěstování kávy⁷². Dlouhodobému fungování *Majomutu* v iniciativě fair trade napomohlo jeho členům k získání sebedůvěry.

Taktéž *La Selva* má podobné zkušenosti, kdy jejich členové získali větší důvěru a respekt díky předfinancování, výhodnější ceně za kávu a dodrženým dohodnutých kontraktů. Vše toto vedlo ke zlepšení vyjednávacích schopností a nepřímo k posílení prestiže a spolehlivosti jednotlivých malopěstitelů a sekundárně i celé kooperace. Posílením schopnosti vyjednávat se zjednodušil přístup k vládním fondům a programům neziskových organizací. Zlepšení administrativních záležitostí umožnilo kooperaci podílet se na více různorodých projektech. (*Cabañas, 2002:28*)

Je tedy zřejmé, že zapojení se do fair trade a vytvoření zastřešujícího družstva usnadňuje malopěstitelům kávy **přístup k financování z vládních i soukromých zdrojů** a možnost **získání půjčky od bank** na zlepšení podmínek pěstování kávy, což v minulosti nebylo pro jednotlivé farmáře v Mexiku dosažitelné (z ekonomických nebo politických důvodů).

Zároveň sesdružení díky účasti ve fair trade **snadněji dostávají k technickým a tržním informacím**, které jim napomáhají se lépe orientovat na mezinárodní úrovni a nakonec i dojednat si lepší obchodní podmínky popřípadě i na konvenčním trhu.

Pro *Majomut* participace ve fair trade systému vedla k přímé pomoci a spolupráci s ostatními organizacemi v Chiapasu, kterým v kritických momentech poskytla materiální výpomoc nebo jim pomohla vstoupit do iniciativy fair trade. Tato spolupráce vedla ke vzniku nové organizace vyšší úrovně (*COPCAFE*), díky níž mohlo dojít ke zlepšení kvalitativní kontroly vypěstované kávy, k vyšší propracovanosti administrativy a obchodních dohod a rozšíření znalostí o trhu. Jedná se o přínosy pro organizaci celé kooperace. (*Night, 2002: 6*) Dochází k posílení vztahů mezi vedoucími partnery sdružení původních obyvatel. Mnohá uskupení se dozvídají o možnosti zapojení se do fair trade od jiných produkčních kooperativ a ty jim poskytují potřebné informace. Například *UCIRI*, první organizace zapojená do fair trade na jihu Mexika pomohla v roce 1990 kooperaci *La Selva* zapsat se na fair trade trh. Na oplátku *La Selva* vypomohla *Majomutu* se vstupem do fair trade v letech 1993 - 1994. Ten v roce 2001 vypomohl s prodejem první fair trade kávy kooperaci *Tzotziles* (*Murray et al., 2003:13*) Některé studie považují v současnosti za významnější přínos fair trade iniciativy pro kooperativy právě dostupné technické expertízy a informace o trhu, než pouhý finanční přínos. (*Raynolds, 2002: 23*)

⁷² Bohužel právě k posílení těchto kapacit docházelo v některých případech až v důsledku odebrání certifikace fair trade. FLO decertifikovalo kooperativu *La Selva* a *Tzotziles* vzhledem k chybám v plnění fair trade standardů. V obou případech se organizace snaží překonat vesměs administrativní překážky a usilují o znovuzapojení do iniciativy fair trade, což je podmíněno aktivnější účastí členů na fungování kooperativy a zdokonalení transparentnosti v procesech řízení a rozhodování.

6.3.2. Přínosy pro komunitu

V Latinské Americe je přístup k veřejným službám pro mnoho venkovanů velmi omezený. Sociální síť v komunitě je vykonávána formálními vládními strukturami, které však nabízejí podporu a ochranu zejména individuálních potřeb a zájmů. Participace ve fair trade umožnila posílení životaschopnosti komunity. (Murray et. al, 2003: 10)

Nejviditelnější přínos pro komunitu pochází ze sociální prémie (0,05 USD/lb) vyplácené jí přímo. Z prémie se financovala technická, nebo organizační podpora pěstování kávy. V minulosti docházelo k přerozdělení této prémie mezi všechny členy. V současnosti se FLO snaží podpořit investování sociální prémie přímo do **sociálních projektů** uvnitř komunity. (Murray et al., 2003:10)

Majomutu získaná sociální prémie umožnila zúčastnit se programu organického pěstování plodin. Tento program zahrnul 400 žen, které pěstují organickou zeleninu a chovají drůbež. Zvýšila se tak dostupnost potravin pro spotřebu jednotlivých členů a navíc se vytvořila i možnost prodeje mimo komunitu⁷³. Mezi další aktivity v družstvu, vedoucí ke zlepšení životních podmínek, proběhl projekt⁷⁴ výstavby 148 obytných domů a v dalších letech pokračoval ve vytváření placených pracovních míst pro členy komunity s cílem dát rodinám důstojnou možnost splácení dluhu. Dále došlo k vytvoření zcela nových a ke zlepšení stavu dosavadních cest a silničních komunikací. V komunitě byla založena **mikrobanka**, která umožňuje rodinám uložit si finanční prostředky z prodeje kávy a v případě potřeby je zpětně čerpat. (Garza, Trejo, 2002:20-21)

Pro organizaci *La Selva* účast v iniciativě fair trade představovala nepřímý přínos v **diverzifikaci aktivit** v komunitě a **získání přístupu k vládním sociálním fondům**, ze kterých se financovaly **projekty na zlepšení životních podmínek** celé komunity (bydlení, nezávadná pitná voda, zlepšení zdravotní péče). (Cabañas, 2002:30-31) Mnoho organizací svůj první zisk z fair trade použije právě na rozšíření vlastních komunitních aktivit. Většinou se strategie zaměří na větší počet komerčních plodin, produkci základních plodin pro vlastní spotřebu, agroindustriální rozvoj vedoucí ke zvýšení kvality pěstovaných plodin a vytvoření nezemědělských aktivit jako je výroba řemeslných produktů nebo ekoturismus. (Night, 2002:6) Také kooperativa *Tzotziles* rozšířila své aktivity na jiné, než je pěstování kávy. Finanční přínos z fair trade ceny za kávu jim umožnil vytvořit i další výdělečné pracovní možnosti v komunitě: chov drůbeže a prasat, rozšíření pěstování zeleniny a produkci medu a liči na export. (Martinez, 2002:18)

Fair trade pomáhá **zvyšovat zaměstnanost** v komunitě a **zabraňuje** tak sezónní nebo trvalé **migraci** za prací. Důležitou roli hraje i vytváření **placených pracovních míst pro ženy**. *Majomut* se snaží zapojit

⁷³ V minulosti komunita vypomohla s výstavbou tří malých komunitních obchůdků, ve kterých je k dostání i běžné potřeby pro domácnost - sůl a základní obiloviny, jakož i nářadí-mačety a sekery, do té doby pro místní nedostupné zboží. (Garza, Trejo, 2002:21)

⁷⁴ Projekt se nazýval *Habitat for Humanity* a musel být podporován minimálně 10 % rodin v komunitě. Domy byly stavěny z cementu, navrženy a stavěny přímo rodinami. V roce 1995 tento program zlepšil životní podmínky 600 rodin, kterým daroval kovové střechy a další stavební materiál. (Garza, Trejo, 2002:20)

ženy do aktivit organického pěstování zeleniny, prodeje v komunitních obchodech, obsluhou mléčného zařízení a vytvořit stálé vazby zjednodušující spolupráci i s jinými komunitami či produkčními organizacemi. (Garza, Trejo, 2002:20; Night, 2002:7)

Fair trade může přispívat ke **kulturnímu oživení vztahů** mezi komunitami původních obyvatel a **zlepšení životního prostředí** v komunitách. Organické pěstování omezuje půdní erozi a znečištění vodních zdrojů a napomáhá k rozšíření biodiverzity v regionu. Technický tým *Majomutu* udává, že v průběhu programu organického pěstování kávy došlo k omezení půdní eroze až o 3800 tun za rok. (Garza, Trejo, 2002:20)

6.3.3. Přínosy pro jednotlivce a jejich rodiny

Opět **vyšší cena** za fair trade kávu je důležitým přínosem pro malopěstitele kávy v Mexiku. Je obtížné zjistit přímý dopad této ceny na členy kooperativy, neboť se mění v závislosti na výši zadluženosti, dalších výdajích celého sdružení a způsobu rozdělení sociální prémie mezi její členy. Také ne veškerou kávu v dané kooperaci lze prodat na fair trade trh a tak je zbytek prodán na konvenční trh za nižší cenu. Avšak platby farmářům za prodej kávy jsou přerozdělovány bez ohledu na to, zda jejich káva byla či nebyla prodána na fair trade trh. Přesto většina rolníků v iniciativě fair trade vykazuje zlepšení životních podmínek díky zvýšení příjmu za vypěstovanou kávu. Pro mnohé z nich zapojení se do iniciativy fair trade v době krize cen kávy na světovém trhu znamenala možnost přežití tohoto kritického období a vyhnutí se celkového bankrotu.

Například jednotliví členové kooperace *Majomut* dostanou za fair trade kávu dvojnásobně vyšší cenu než je běžná výkupní cena kávy v regionu. Za organicky pěstovanou kávu dostane farmář od družstva v průměru 1 700 USD za rok. Zatímco pokud by prodal stejné množství organické kávy přes prostředníky na místní trh, získal by za sklizeň cenu pouhých 550 USD. (Garza, Trejo, 2002:18) Členové sdružení *Tzotziles* udávají, že vyšší cena za fair trade kávu jim umožnila přechod na organicky pěstovanou kávu a tím se pro ně opět zvýšila výdělečnost pěstování kávy. Díky tomu jsou schopni zakoupit více věci základní potřeby jako je sůl, olej, oblečení a boty. (Martinez, 2002:18) Producenti kooperace *La Selva* spojují účast ve fair trade iniciativě s přístupem k vyššímu příjmu a k vyvázání se ze vztahu závislosti na prodeji kávy místním prostředníkům. Tato nucená spolupráce⁷⁵ uvěznila producenty kávy v pasti chudoby, což vyžadovalo neustálý prodej sklizně právě kojotům. Toto však neznamenalo jen nižší výkupní cenu, ale bylo to spojeno i se ztrátou důstojnosti producentů, neboť většina kojotů nepoctivě vážila a hodnotila

⁷⁵ Malí rolníci svou sklizeň obvykle prodávají prostředníkům, kteří mají mnohem silnější vyjednávací pozici - jsou často jedinými, kdo má možnost odvézt úrodu z místa sklizně, jen oni mají možnost kávové boby uskladnit. Pokud pěstitel potřebuje hotovost již před sklizní, prostředník je často jediným zdrojem peněžní půjčky. Za tu ale požaduje extrémně vysoký úrok a nevýhodné závazky ze strany pěstitele. (*Asociace pro Fair Trade, 2004:11*)

kvalitu kávy. Nedochozelo k žádnému vyjednávání a farmáři museli jednoduše akceptovat nabízenou cenu, jinak neměli další možnost, jak svou kávu prodat. (*Cabañas, 2002:29*)

Dalším přínosem pro rolníky v Mexiku zapojené do fair trade iniciativy je umožnění **individuální přístupu k půjčkám** na pokrytí nákladů na sklizeň a dalších výdajů, na které by jednotlivci prodávající kávu na konvenční trh stěží dosáhli. Majomut si dokonce vytvořil i vlastní mikrobanku, do které v roce 2002 ukládalo své úspory z prodeje kávy 114 jejích členů. (*Garza, Trejo, 2002:19*)

Kombinace garantované vyšší ceny za fair trade kávu a umožnění přístupu k půjčkám přispělo ke zvýšení **ekonomické a sociální stability** a dává rolníkům **jistotu dlouhodobějšího zdroje** tohoto **příjmu** a s tím související **možnost plánování aktivit** a výdajů do dalších let. Vše za předpokladu dodržení fair trade standardů.

Producenti zaznamenali další nemateriální přínos z participace ve fair trade, a to **přístup k tréninku** a **posílení schopnosti zvýšit kvalitu kávy**. Většina malopěstitelů má omezený přístup k výcviku a pochopení chování konzumentů v rozvinutých zemích a fungování trhu s kávou. Výdělek z prodeje fair trade kávy byl v kooperaci *Majomut* významným zdrojem financí nejprve pro podporu technického týmu a později pro vznik technického výcvikového centra, které poskytuje všem členům sdružení základní kurzy managementu pěstování kávy, informuje je o půdní úrodnosti a erozi, použití pesticidů a různých technik sklizně.

Účast v iniciativě fair trade zlepšila i vztahy mezi jednotlivými členy družstev navzájem i **posílila vzájemnou spolupráci a důvěru mezi produkčními organizacemi**. Uvnitř sdružení *La Selva* se podařilo získat pocit sebedůvěry a vzájemného respektu mezi producenty. Posílený byl i pocit spoluvlastnění a zodpovědnosti za společné plánování. (*Cabañas, 2003:29*) Vše však záleží především na efektivním fungování vazeb uvnitř každé kooperace. Doposud byl pocit vlastní důležitosti v komunitě často podkopáván degradací tradičního životního stylu a vzrůstem chudoby na venkově v celém regionu Latinské Ameriky. Vzrůstající pocit sebedůvěry se v *Majomutu* mezi členy projevil zájmem pokračovat v zemědělských aktivitách, poskytujících potraviny pro vlastní rodiny a pěstování kávy pro obchodní účely. (*Garza, Trejo, 2002:19*) Tito farmáři nejsou nuceni migrovat a nabízí se jim možnost větších investic, což se projeví pravidelnou setbou, zlepšením kvality půdy, zvýšením produkce potravin, možností křížení chovných zvířat a zakoupením zemědělského zařízení. (*Raynolds et al., 2004: 1118*)

Většina přínosů a dopadů na jednotlivé producenty kávy má větší přesah a zasahuje přímo i nepřímo rodiny farmářů. Pro rolníky z kooperace *La Selva* fair trade cena a předfinancování sklizně umožnilo zvýšit životní standard rodinám, i když je to zcela nezachrání před chudobou, umožní jim **přístup k účasti na vládních sociálních programech**. Zkušenost s obchodováním s kávou zlepšila vyjednávací schopnosti členů organizace a posílila jejich schopnost jednání s vládou. Přínosy ze spolupráce s vládou zahrnovaly projekty na zlepšení základních životních standardů, včetně zdravotní péče. (*Cabañas,*

2003:29-30) Dalším přínosem pro rodiny je **zvýšení investic do vzdělání**: na nákup školních pomůcek a možnost pro děti farmářů docházet do školy i během období sklizně, popřípadně si zaplatit jeden školní rok navíc. (Raynolds et al., 2004: 1118)

Trénink poskytovaný iniciativou fair trade má za úkol **rozšířit rodinné příjmy o aktivity jiné než je pěstování kávy**. Jedná se zejména o rozvoj alternativ zdrojů příjmů z ekonomických aktivit jako je produkce řemeslných výrobků, prodej potravin a náradí v obchodech, vytvoření vlastních pekáren a společností na mletí obilovin.

V zemědělské produkci se snaží fair trade podpořit odklon od monokulturního pěstování směrem k produkci více užitečných plodin, což většinou souvisí s přechodem na organické zemědělství. Například organizace *Majomut* díky organickému pěstování kávy získala nejen vyšší příspěvek za tuto kávu prodanou na fair trade trhu, ale došlo i ke zlepšení životního prostředí v komunitách, k omezení půdní eroze a rozšíření celkové biodiverzity. Jakoliv se rodiny snaží o větší diverzifikaci pěstovaných plodin také pro vlastní spotřebu, představuje pěstování kávy pro členy této organizace až 80 % rodinného příjmu a fair trade certifikace znamená výrazné navýšení rodinného rozpočtu rodin. Odhadem na 40 % obdělávané půdy sdružením *Majomut* je pěstována pouze káva, zatímco na 60 % půdy jsou s kávovníkovými keři i další kultivované plodiny, zejména kukuřice, obiloviny nebo fazole. Navíc 95 % vypěstované kukuřice a 74 % fazolí je určeno pro místní spotřebu. Další přínosy z pěstovaných plodin lze vidět kromě zdroje potravin i v jejich použití jako palivového dřeva, izolačního materiálu a léčivých rostlin, což opět zvyšuje příjem a užitek jednotlivců a jejich rodin. (Garza, Trejo, 2002:19; Hudson, Hudson, 2004; Murray et al., 2003:7)

7. PERSPEKTIVA PRODUKCE A VÝVOZU MEXICKÉ FAIR TRADE KÁVY

Odhad amerického ministerstva zemědělství (*USDA, 2006*) předpokládá světovou produkci kávy pro období 2006/2007 téměř 16,5 mld. liber, což znamená nárůst 10 % od předchozí sklizně.

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (*FAO, 2007*) vypracovala střednědobou prognózu produkce kávy do roku 2010 ve srovnání s dosaženými hodnotami v období 1998-2000. Světová produkce by v tomto období měla vykazovat 0,5 % růst oproti 1,9 % růstu v předcházející dekádě. Očekávaný světový objem produkce v roce 2010 je 15,5 mld. liber kávy ve srovnání s 14,7 mld. liber roční produkce v období 1998 - 2000. Ve Střední Americe je předpokládán stabilní vývoj produkce s dosažením celkové hodnoty produkce kávy v Mexiku 0,66 mld. liber kávy v roce 2010.

Vzhledem ke stabilní poptávce po fair trade kávě na evropském trhu a velkému potenciálu trhu amerického je rovněž předpokládán mírný roční nárůst celosvětové produkce fair trade kávy. Mexiko i nadále zůstává nejvýznamnějším světovým producentem fair trade kávy a 70 % její produkce je duálně certifikováno. Postupný nárůst objemů vyprodukované fair trade kávy závisí na mnoha faktorech. *Calo a Wise (2005: 44-48)* ve své práci uvádějí, že i když je zatím fair trade trh s kávou v Mexiku pouze malým zlomkem světové maloprodukce kávy, je nutné pokračovat v růstu trhu a rozšiřování fair trade iniciativy. Tento rozvoj je podmíněn uskutečněním několika reforem na různých úrovních: *FLO* (postupná úprava cen v čase, nabídka dlouhodobých smluv, rozšíření fair trade trhu), *vládní politika Mexika* (nabídka vládních podpůrných programů, podpora kvality kávy, zvýšení produktivity, rozvoj národního trhu s kávou, rozšíření příjmových aktivit, dlouhodobé projekty na rozvoj venkova) a *mezinárodní spolupráce* (posílení mezinárodní spolupráce, poskytování finanční podpory, omezení liberalizace u citlivých plodin).

Světová spotřeba kávy podle odhadů *FAO* z roku 2007 bude vykazovat vzrůstající tendence. Do roku 2010 s ročním růstem o 0,4 % (na 15,2 mld. lb). Růst spotřeby je očekáván v rozvojovém světě (roční nárůst o 1,3 % na 4,2 mld. lb) vzhledem ke zvyšujícímu se příjmu a počtu obyvatel. V roce 2010 by v těchto zemích mělo být dosaženo 28 % podílu na celosvětové spotřebě.

Také v Mexiku se snaží většina sdružení malopěstitelů kávy orietnovat jak na mezinárodní fair trade trh, tak i na podporu fair trade výrobků z kávy na domácím trhu. Sdružení *La Selva* vytvořila vlastní řetězec kaváren po celém Mexiku. V nich je prodávána fair trade káva pod vlastní značkou. Sdružení *Majomut* pomohla nová firma, *Comercio justo Mexico (Fair Trade Mexico)*, vytvořit národní fair trade trh. *Jaffee et al. (2004)* se ve své studii zabývá možnostmi rozvoje fair trade ideálů a marketingové strategie na místní, regionální a národní úrovni, a to nejen v oblasti chudého Jihu, ale také bohatého Severu. Vychází z předpokladu, že potřeby pěstitelů kávy na Jihu a producentů na Severu jsou podobné. Obě skupiny potřebují lepší přístup a větší kontrolu nad trhem. Což se může uskutečnit pouze prostřednictvím tržní síly spotřebitelů, kteří si zvolí spravedlivější cenu pro pěstitele, lepší přístup k financování malých farmářů a

k životnímu prostředí šetrnější produkci. V uskutečnění fair trade obchodování mezi i uvnitř Severu a Jihu spatřuje morální zodpovědnost, která by mohla díky aspektům sociální spravedlnosti a ekologické integrity vést až k dosažení udržitelného potravinového systému, alternativní zemědělsko-potravinové sítě. Některé aktivity se uskutečnily již v USA (prodej ovoce a zeleniny, sýrů, masa v rámci rodinných farem). V Mexiku za tímto záměrem vznikla v roce 1999 organizace *Comercio justo Mexico* s vizí vybudovat domácí fair trade trh. Organizace vyvinula vlastní značku a vytvořila řetězec prodejen a kaváren na podporu fair trade kávy. Tato iniciativa umožňuje farmářům dostat důstojnější cenu za svoji produkci při prodeji kávy i na místní trh a nebýt zcela závislími na exportu.

FAO do roku 2010 předpokládá růst světové produkce kávy, i když poptávka poroste pomaleji než tomu tak bylo v předcházející dekádě. Pokud se jedná o kávu fair trade kvality, je situace odlišná. Exportní kapacity fair trade kávy v Latinské Americe, Africe a Asii jsou sedmkrát vyšší než je současný export přes iniciativu fair trade. (*Taylor et al. 2005: 205*) Po celém světě je mnoho producentů skupin schopných dosáhnout fair trade standardů, avšak nejsou v *FLO* registru. Také stále více fair trade sdružení začíná vyjednávat přímou spolupráci se supermarketem v Evropě a v Severní Americe, zvláště s pražírny a dalšími firmami nezávisle na *FLO*. Přímý obchodní vztah byl dojednan s firmami jako je *Starbucks*, *Neumann* a *Carrefour*. Tyto dohody jsou odpovědí skupin malopěstitelů kávy na v současnosti omezený fair trade trh. Nicméně to s sebou nese riziko potencionálního podlomení životaschopnosti fair trade certifikace a prodeje.

Starbucks je od roku 2002 největším americkým nákupcem fair trade kávy (*Taylor et al. 2005: 206*) a jeho účast ve fair trade se počítá k jednomu z nejvýznamnějších úspěchů mainstream strategie⁷⁶, která má velký vliv na růst podílu fair trade na trhu. Další velké společnosti jako Nestlé a Kraft se zapojují do nákupu kávy splňující fair trade standardy, i když ji nakupují bez certifikace. (*Hira, Ferrie, 2006:109*)

V roce 2003 vykoupila firma Starbucks celkem 1,1 milionů liber fair trade kávy od farmářů, zejména v Latinské Americe. (*Borden, 2004*). V roce 2004 si čtyři družstva v Chiapasu stěžovala na americkou environmentalistickou skupinu (*Conservation International*), která se snažila získat kontrolu⁷⁷ nad jejich sklizní a donutit je k prodeji kávy právě firmě *Starbucks*. Vzniklou situaci nazvaly „americkým kojotismem“, který se měl dotknout 28 000 rodin malopěstitelů kávy v centrálním Chiapasu. (*Cruz, 2004*)

⁷⁶ *Hira a Ferrie (2006:107)* ve své studii zaměřili na tři klíčové výzvy fair trade systému, které by mohly napomoci k dosažení mainstreamu: a) chybějící shoda o tom, co fair trade ve skutečnosti znamená a jak by měl být certifikován; b) vzrůst povědomí a dostupnosti informací o fair trade, zejména v Severní Americe; c) otázka jak moc může fair trade udělat pro rozvoj.

⁷⁷ Ačkoliv se v průběhu spolupráce s *Conservation International* export zdvojnásobil z 0,85 na 1,81 mil. liber kávy, farmáři byli rozčarováni po zjištění, že za touto skupinou se skrývají zájmy nadnárodní společnosti, která vyvíjela tlak na malopěstitele kávy: dohled nad ověřováním kvality kávy a nutnost reinvestovat získané peníze do tzv. zeleného fondu. (*Cruz, 2004*)

Další výhradou k nadnárodním organizacím patří, že k nákupu fair trade kávy se odhodlali po obrovské kampani spotřebitelů v roce 1999, která od nich vyžadovala přijetí morální a sociální zodpovědnosti za vzniklou krizi cen na světových trzích. Zároveň se zvyšuje i poptávka zákazníků kaváren po vysoce kvalitních a organicky pěstovaných druzích kávy, což fair trade kritéria splňují. Otázkou je, do jaké míry jsou pro nadnárodní společnosti tyto trendy zavazující. (*Herald, 2004*) Konglomeráty s velkou kupní silou mohou hrát klíčovou roli v podpoře fair trade. A nelze tedy nezávisle přihlížet jejich greenwashingu⁷⁸ široké veřejnosti o velké podpoře fair trade hnutí, pokud množství certifikované kávy zakoupené např. firmou Starbucks tvoří pouhé 1 % z jeho celkového objemu obchodované kávy. (*Reiber, 2004*)

Nicméně se FLO snaží o posun blíže k mainstream tržnímu přístupu, vyvíjet tlak na růst podílů fair trade výrobků na trhu a nabídnout své služby co nejširšímu fóru malopěstitelů v rozvojových zemích. V současnosti se tento systém potýká s problémy depersonalizace a přemíry institucionalizace, které brání transparentní komunikaci. Mělo by dojít k posílení vztahu mezi producenty globálního Jihu a konzumenty z globálního Severu. Taktéž významná by měla být sociální podpora z obou sfér zájmu, v zavedení nových společných zástupců do činnosti fair trade. Jednou z největších výzev fair trade iniciativy v blízké budoucnosti je, aby všechny zúčastněné strany pochopily, že činnost fair trade není jen věcí vzrůstu cen, ale vyžaduje vytvoření a posílení alternativní formy řízení s lidmi a životním prostředím v centru zájmu. (*Taylor, 2005 :206, 207*) Fair trade hnutí je popisováno jako dobrovolné alternativní uspořádání řízení produkce, obchodování a spotřeby světových komodit. Obsahuje formální i neformální prvky řízení, které nejsou běžné pro konvenční tržní přístup. Fair trade je tedy úspěšný pokud je na něj nahlíženo podle růstu prodaných výrobků, ale jako alternativní obchodní systém má daleko k dokonalosti. Ve spolupráci s komerčními společnostmi a konvenčním obchodním systémem je nutno zpozornit a nezapomenout na původní cíle této iniciativy a nenechat se dostat pod tlak popularity. (*Young, Utting, 2005: 14*)

⁷⁸ Termín je analogií k brainwashingu (obecnému vymývání mozků) a označuje natírání „na zeleno“, vytváření image environmentálně přijatelných praktik subjektu, která se environmentálně přijatelně nechová. (*Štěrba, 2004: 14*)

8. FAIR TRADE KÁVA Z MEXIKA V EU A V ČR

8.1. Situace v Evropské unii

Trh s fair trade výrobky je znám v Evropě již od 50. let minulého století. Kolem 70 % tvoří potraviny (nejvíce káva), zbytek řemeslné výrobky. V roce 2005 byly tyto produkty k dostání na 79 000 místech po celé Evropské unii a hodnota prodaných fair trade výrobků byla celkem 660 milionů Euro (celosvětový prodej fair trade výrobků byl v roce 2005 1,14 mld. Euro). V Evropě se nalézá 2 800 speciálních obchodů. V současné době jsou k nalezení ve všech členských zemích EU, Švýcarsku, Norsku, Japonsku, USA, Kanadě, Austrálii, Novém Zélandu, zájem začíná být i v nových zemích, např. v Srbsku. Do této iniciativy je zapojeno kolem 100 000 dobrovolníků. Významná je spolupráce s komerční sférou, díky níž je fair trade zboží prodáváno v 55 000 supermarketů. Zajímavou novinkou je vznik FT obchodů přímo v zemích Jihu (Indie, Thajsko, Chile, Brazílie, Argentina, Mexiko). (FLO, 2006)

O růstu významu a vlivu fair trade svědčí i následující aktivity: Evropská unie (dále jen EU) zahrnuje fair trade do svého programu na zvýšení sociální odpovědnosti firem (*Corporate Social Responsibility, CSR*), podle tiskové zprávy z 20. února 2006 nový výzkum z roku 2005 ukazuje na úspěch fair trade v Evropě⁷⁹ a 6. července 2006 Evropský parlament podpořil hnutí fair trade přijetím rezoluce týkající se fair trade a rozvoje⁸⁰.

Káva byla jedním z prvních fair trade výrobků – nejdříve se objevila v Nizozemí v roce 1973. Dnes tvoří kolem 2-3 % evropského trhu. V roce 2005 bylo v Evropě prodáno 75,04 mil. liber fair trade kávy, což v porovnání s předchozím rokem činí nárůst o 40 % (53,47 mil. lb. v roce 2004). Celkem 21 % zelené certifikované kávy pochází z Mexika. (Slob, 2006: 131-132) Nejúspěšnějšími certifikačními organizacemi zavádějícími fair trade kávu na evropský trh je *Max Havelaar* ve Švýcarsku a *Fairtrade Foundation* ve Velké Británii. Fair trade káva je k dostání ve všech supermarketech, ve kterých je prodáváno fair trade zboží. Také instituce jako mnohé evropské parlamenty, ministerstva životního prostředí, Světová banka či firma Volkswagen podávají fair trade kávu ve svých prostorách. (Štěrba, 2004:23)

Zjistit hodnoty importu a následně prodeje fair trade kávy z Mexika je obtížné. Důvodem je neexistence jednotné databáze sjednocující informace o prodeji jednotlivých druhů kávy v členských zemích Evropské unie. Dalším problémem je, že většina prodávaných certifikovaných káv je vždy směsí

⁷⁹ Průzkum provedený ve 25 evropských zemích ukázal, že prodej výrobků fair trade v Evropě vzrostl od roku 2000 průměrně o 20 % za rok. Roční čistý zisk z maloobchodního prodeje v Evropě nyní přesahuje 660 mil. Euro, což je více než dvojnásobek této hodnoty před pěti lety. Fair trade se tak stal jedním z nejrychleji rostoucích speciálních trhů na světě. (Fair Trade Advocacy Office, 2005, dostupné na www.fairtrade-advocacy.org)

⁸⁰ Rezoluce obsahuje několik konkrétních návrhů. Podpora obchodu (Aid for Trade) by měla pomoci drobným výrobcům v rozvojových zemích zapojit se do hnutí fair trade a stávajícím členům by měla umožnit navýšit jejich kapacity. Evropští poslanci dále navrhují, aby „fair“ kritéria pronikla také do veřejných a státních výběrových řízení. Uvědomují si také nutnost podpořit kampaně v členských zemích, kde hnutí fair trade není dosud příliš známé. (Fair Trade Advocacy Office, 2005, dostupné na www.fairtrade-advocacy.org)

jednoho druhu kávy z různých zemí původu. Prodej fair trade kávy na evropském trhu má za posledních pět let vzrůstající tendenci (o 8 % ročně). V roce 2001 bylo v rámci Evropské unie prodáno celkem 3,5 mil. liber certifikované kávy. V tomto roce byla fair trade káva prodávána ve 20 zemích a mezi země, kde káva tvořila podíl na fair trade trhu mezi 2,5 až 3,5 % z celkové hodnoty prodaných fair trade výrobků, bylo Nizozemsko, Lucembursko, Dánsko a Švýcarsko. V ostatních zemích podíl nedosáhl ani 2 %. Zatímco v roce 2005 podíl certifikované kávy na celkovém prodeji fair trade výrobků byl již nejvyšší ve Velké Británii (20 %) a Švýcarsku (6 %). Podílu na fair trade trhu s kávou kolem 2 % dosáhlo ještě Rakousko, Dánsko a Irsko (Viz Tab. č. 9). (Fair Trade Advocacy Office, 2005)

Tab. č. 9: Vývoj podílu certifikované kávy na trhu s fair trade výrobky ve 14 evropských zemích v roce 2000 a 2005

Země	Podíl kávy na trhu s fair trade výrobky [%]	
	v roce 2000	v roce 2005
Velká Británie	20,0	1,5
Švýcarsko	6,0	3,0
Rakousko	2,3	0,7
Dánsko	2,0	1,8
Irsko	2,0	0,5
Belgie	1,7	1,0
Německo	1,0	1,0
Švédsko	<1,0	0,8
Norsko	0,9	0,3
Finsko	0,4	0,3
Lucembursko	x	3,3
Nizozemí	x	2,7
Francie	x	0,1
Itálie	x	0,1

Vlastní zpracování podle zdroje: Fair Trade Advocacy Office, 2005 (www.fairtrade-advocacy.org)

V červnu 2000 vešla v platnost smlouva o volném obchodu Evropské unie a Mexika. Přestože smlouva je ve své podstatě orientovaná na obchod, měla i pomoci rozvinout politický dialogu a spolupráci v oblasti sociálního rozvoje. Za pět let došlo k nárůstu vzájemného obchodu o 34 %, i když Mexiko nadále zůstává závislým na trhu v USA, který absorbuje 80 % národního exportu. Po NAFTA je tato smlouva s EU druhou nejvýznamnější pro mexickou ekonomiku. Poté, co environmentální iniciativy poukázaly na fakt, že se EU v investování v Mexiku orientuje především na finanční sektor a

automobilový průmysl, byly realizovány i rozvojové projekty v Chiapasu na pomoc ženám a mladým lidem ve venkově. Smlouva také obsahuje podporu principů fair trade na domácím trhu v Mexiku, malého a středně velkého podnikání a propagaci lidských práv a demokracie. Vláda prezidenta Foxe i v EU odpovědné autority přiznávají, že smlouva ne zcela splnila jejich očekávání, avšak má do budoucna velký potenciál v ekonomické, politické a sociální spolupráci obou stran. (Cevallos, 2006)

8.2. Situace v České republice

Podobně jako v dalších nově přistupujících zemích do EU i v České republice se začíná myšlenka fair trade teprve prosazovat. Ze srovnání ČR s ostatními zeměmi EU v podobných oblastech vyplývá, že zájem o fair trade výrobky v budoucnu poroste. Jak rychle, záleží do značné míry na úspěšnosti informační kampaně a vzdělávacích aktivit. Téměř naprostá neznalost konceptu ve veřejnosti a nedostupnost fair trade výrobků se zdají být momentálně zásadními problémy, s kterými se fair trade u nás potýká. Vstup do Evropské unie umožnil snazší dovoz výrobků od evropských Fair trade dovozců, což přineslo další impuls pro rychlejší rozvoj tohoto, zatím pomalu, ale jistě se prosazujícího konceptu.

Situace se zjišťováním dat o prodeji fair trade kávy z Mexika je značně komplikovaná. V současné době funguje několik organizací a firem, které se zabývají dovozem a distribucí fair trade výrobků do několika málo existujících speciálních obchodů: *Jeden svět o.p.s.*, *Ekumenická akademie Praha* a *Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání*. Problémem je sjednocení informací mezi jednotlivými organizacemi a také fakt, že většina certifikovaných káv prodávaných na našem trhu je směsí kávových zrn z několika rozvojových zemí. Jedinou kávou splňující fair trade standardy⁸¹ a obsahující 60% kávových zrn⁸² z mexického Chiapasu je káva s názvem *Tatawelo*.⁸³ Po České republice ji distribuje *Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání*. Podle slov Pavla Chmelaře, člena této společnosti, jí bylo v loňském roce prodáno 165 kg. Pro dokreslení cenového přínosu pro maloproducenty z prodeje

⁸¹ Káva Tatawelo zatím není certifikována ani jako FAIRTRADE, ani jako produkt ekologického zemědělství – obě certifikace jsou pro začínající svaz menších družstev finančně a administrativně příliš náročné. Ovšem fakt, že kávu Tatawelo dováží a distribuuje italská organizace s ověřeným statutem Fair Trade organizace, je už sám o sobě významnou zárukou. Některé organizace (např. CTM Altromercato, *Commercio Alternativo* nebo El Puente) známku FAIRTRADE nepoužívají, ačkoliv by na ni měli nárok, a prosazují na svém (italském či německém) trhu svou vlastní známku (důvodem je většinou to, že jejich vlastní známka je už poměrně známá a těší se důvěře zákazníků). (*Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání*, 2006:15)

⁸² Důvodem pro kombinaci několika druhů káv je nejen zvýšení kvality výsledné kávy, ale také „politika“: ve smyslu zapatistického principu „pro všechny všechno“ se na výrobě této kávy podílí hned několik chiapaských komunit. (*Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání*, 2006:16)

⁸³ Kávu Tatawelo pěstují příslušníci mexické zapatistické komunity z etnika Tzotzil/Tzeltal v Chiapasu, kteří se spojili za účelem exportu kávy do družstva Yochin Tayel Kinal, a příslušníci etnika Quiché z Guatemaly, které jsou sdruženy v asociaci ASIPO. Projekt TATAWELO má následující cíle: a) podpořit ekonomickou samostatnost a nezávislost znevýhodněných indiánských obyvatel prodejem kávy a dalších produktů, b) posílit místní obchod mezi poloautonomními oblastmi regionu Chiapas, c) vytvořit poradní centrum pro malé producenty a vznikající družstva. (*Asociace pro Fair Trade*, 2004)

jedné kávy *Tatawelo* v České republice v porovnání s prodejem kávy na konvenčním trhu, uvádím *Tab. č.10.*

Tab.č.10: Příjmová struktura za prodej fair trade a běžné kávy v roce 2005

250g balení arabica	fair trade káva	běžná káva
Prodejní cena v maloobchodě	80 až 120	60 až 100
Cena zaplacená drobnému výrobcí	15	5
Režijní náklady družstva	2,56	x
Právo na užití ochranné známky Fairtrade	1,6	x
Náklady zprostředkovatelů	x	1,92
Náklady na vývoz	4,48	4,48
Náklady na dovoz, pražení a distribuci, daně	56,36 až 96,36	48,60 až 88,60

Zdroj: Kalkulace P. Chmelaře ze Společnosti pro Fair Trade a rozvojové vzdělání, www.fairtrade.cz

Výkupní cena v rozmezí 2 až 2,5 EUR za kilogram kávy přesahuje až třikrát běžnou tržní cenu na newyorské burze a je dokonce čtyřikrát vyšší než částka, kterou pěstitelům platili místní prostředníci. (Konkrétní cena je určena na základě posudku kvality od odborníků.) V roce 2004 např. zaplatilo *Commercio Alternativo* za každý vykoupený kilogram kávy příplatek ve výši 20 eurocentů. Z konečné ceny balíčku kávy jde 32% přímo producentům. Místní producenti si díky prostředkům získaným z fair trade mohli zřídit kancelář ve městě Altamirano – kancelář zajišťuje odbyt kávy a pomáhá koordinovat družstva zapojená do projektu *Tatawelo*. To, co neprodají za spravedlivých obchodních podmínek Fair Trade organizacím v Itálii, Německu nebo USA, jsou nuceni prodat za běžných podmínek na burzu, což je pro malopěstitele velmi nevýhodné. (*Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, 2006:15*)

Konečná cena kávy je složena z těchto položek: cena placená přímo producentovi (32 %), náklady na údržbu a rozvoj společnosti zpracovávající kávu (4 %), zpracování, skladování, přeprava (20 %), pojištění zásilky kávy, distribuce (10 %), marže vývozce (10 %), velko- a maloobchodní marže (24 %).

V souladu se zvyšováním povědomí o alternativních způsobech podpory lidí v rozvojovém světě a podporou těchto aktivit Evropskou unií a dalšími subjekty (neziskový sektor, komerční sektor, vládní programy) je očekáván vzrůst prodeje a rozšiřování fair trade výrobků v České republice. Koncept Fair Trade v ČR podporuje také Ministerstvo zahraničních věcí ČR.

9. ZÁVĚR

Náhly kolaps cen na trhu s kávou zasáhl na konci 90. let minulého století až 125 milionů lidí na celém světě. Káva je jednou z nejvýznamnějších komodit na světovém trhu a jejím pěstováním se zabývají především maloproducenti v rozvojových zemích. Následky krize byly pro mnohé chudé farmáře v Latinské Americe zdrcující. Došlo k nárůstu nezaměstnanosti, migraci a obecně k rozšíření chudoby mezi obyvateli venkovských oblastí. Někteří z nich začali v období krize spolupracovat s fair trade iniciativou. Pro znevýhodněné farmáře indiánského původu v nejjihnějším státě Mexika, v Chiapasu, se v tomto období účast v hnutí fair trade stalo jednou z mála možností jak krizi důstojně čelit.

Z produkce kávy certifikované fair trade známkou pro sdružené producenty vyplývá hned několik přínosů. Nejviditelnější výhodou je garance vyšší výkupní ceny a vyplácení sociální prémie. Garantovaná cena byla v době vrcholu krize dvojnásobkem ceny na konvenčním trhu a spolu se sociálními a environmentálními okolnostmi umožnila maloproducentům kávy v Chiapasu přežít období krize a investovat do své vlastní budoucnosti. Fair trade iniciativa se stává úspěšnou cestou jak vyrovnat vztahy v obchodování mezi producenty z globálního Jihu a spotřebiteli na globálním severu. I když vytváří zatím pouze 1% z celkového obchodování na světovém trhu, její podíl neustále roste. Bylo by však odvážné tvrdit, že její fungování je zcela bezproblémové.

Mezi nejzávažnější omezení podpory fair trade v rozvojových zemích pokládám limitovaný počet kooperací zaregistrovaných ve fair trade registru, malé zaangażování a někdy až oportunistické chování lidí z produkčních družstev. Na druhé straně za problematické lze považovat i zvýšenou administrativu a stíženou komunikaci mezi malopěstiteli a certifikačními organizacemi. Nutné bude i sjednocení certifikace a fair trade standardů na celém světě. V rozvinutých státech zajištění podpory kampaně na rozšíření povědomí o fair trade hnutí u široké veřejnosti a na rozvoj trhu s fair trade výrobky.

Nejzávažnější otázkou, na kterou jsem se snažila najít odpověď při psaní této práce bylo, jakým způsobem může participace ve fair trade přispět ke zlepšení životních podmínek malopěstitelů kávy v Chiapasu. Jak už tu bylo zmíněné, účast ve fair trade iniciativě má pro život farmářů na venkově přímé i nepřímé přínosy. Kromě vyššího rodinného příjmu jde také o posílení pocitu sounáležitosti a zplnomocnění své pozice v komunitě. Zlepšení administrativních kapacit a kontroly kvality kávy, diverzifikace výdělečných aktivit, zlepšení vnitřní organizace a obecně vyjednávacích schopností kooperace. Zjednodušení přístupu k půjčkám, technickému zařízení a informacím o trhu. Zjevné je i vylepšení životních podmínek pro členy celé komunity díky účasti na rozvojových projektech: vytvoření infrastruktury, zvýšení zaměstnanosti žen, možnost vzdělání a dostupnost zdravotní péče.

Osobně považují finanční přínosy vyplývající z participace ve fair trade systému za důležité zejména v krátkodobém horizontu, kdy mohou pomoci překonat náhlé výkyvy cen kávy na mezinárodním trhu a pro mnohé farmáře znamenat volbu mezi bankrotem a přežitím. Avšak z dlouhodobého hlediska shledávám za nejpřínosnější dopad v posílení schopností se aktivně podílet na chodu společnosti díky rozvoji individuálních kapacit, angažovanosti v místním politickém dění a přímé účasti na rozhodování v komunitě i v družstvu (*empowerment, capacity building*).

Lze tedy konstatovat, že fair trade hnutí vytvořilo globální síť, která využívá vzrůstajícího zájmu konzumentů globálního Severu použít vlastní omezenou kupní sílu k vytvoření nových příležitostí pro producenty globálního Jihu. Potenciál iniciativy fair trade přispět k omezení chudoby v rozvojových zemích je podle *L. T. Reynolds* (2002: 9-10) dán: a) převládajícími politickými a ekonomickými podmínkami na globální, národní i místní úrovni, b) vnitřní organizací producentů skupin a jejich napojení na státní, soukromé a neziskové nevládní organizace, a c) kulturními, sociálními a ekonomickými charakteristikami producentů (ideologická příslušnost, úroveň vzdělání, znalosti trhu, zdroj kapitálu a práce a environmentální přínos). A s těmito závěry podmiňujícími úspěšnou účast ve fair trade iniciativě zcela souhlasím. Je zřejmé, že fair trade neřeší skutečné problémy rozvojového světa, ale soustředí se jen na jejich malý výsek. Nelze tedy předpokládat, že zakoupením fair trade výrobku je možné zachránit svět od chudoby, co lze ale u fair trade značkou certifikovaného zboží zaručit je, že pěstitel za své úsilí získal odpovídající odměnu, že nebyly zneužity děti k práci a část zisku byla použita k financování místního rozvojového projektu.

10. SHRNU TÍ

Tato práce se zabývá přínosy a dopady spravedlivého obchodu (fair trade) na maloproducenty kávy v Mexiku, se zvláštním zaměřením na stát Chiapas.

V úvodní kapitole je pobrobný přehled příčin vzniku a vývoje cenové krize kávy na světovém trhu s jejími dopady na pěstitele kávy na celém světě a v Latinské Americe především. Následuje podrobná analýza produkce kávy ve světě, v Mexiku a v regionu Chiapas. Historický vývoj v této oblasti vedl k její marginalizaci a současným problémům ekonomického, sociálního i environmentálního rázu.

Následující kapitola je věnována k představení konceptu fair trade v kontextu pomoci překonání nízkých cen kávy na světových trzích pro malopěstitele kávy v Chiapasu. V poslední době dochází k rapidnímu rozšiřování světové fair trade sítě s vazbou na producenty v rozvojových zemích a konzumenty v rozvinutých zemích.

Komparativní analýza zkušeností 3 chiapaských produkčních sdružení podala celkový přehled konkrétních přínosů, vyplývajících z fungování v systému fair trade. Analýza dokázala, že fair trade poskytuje pro producenty organizace, komunity a jednotlivé producenty kávy významné materiální i nemateriální přínosy. Finanční přínos se jeví být významným z krátkodobého pohledu, zatímco z hlediska dlouhodobého prospěchu se jedná zejména o vybudování a zlepšení kapacit, které mohou být hnacím motorem pro dlouhodobý rozvoj celého regionu.

Závěr práce byl věnován analýze perspektiv vývozu fair trade kávy z Mexika na evropský trh, včetně České republiky. Prodiskutovány byly i podmínky úspěšnosti zapojení se do fair trade iniciativy v omezení chudoby a zlepšení životních podmínek malých producentů kávy v mexickém Chiapasu.

SUMMARY

This study considers of contributions and impacts of fair trade on small coffee producers in Mexico, with special attention to state Chiapas. Opening chapter is detailed survey of causes of rises and development lead to worldwide price crise on coffee market and with its impacts on coffee producers around the world, especially in Latin America. Followed by detailed analysis of world coffee production, production in Mexico and in area Chiapas. Historical development of Chiapas region has caused its marginalization and temporary economic, social and environmental problems. Next chapter is dedicated to introduction of fair trade concept with the intentions to help small coffee producers in Chiapas to overcome low prices on world cofee market. In recent time there is a trend of rapid extension world fair trade networks connecting producers in the global South nad consumers in the global North. Comparative analysis examines 3 Chiapas organizations and their finals benefits arising from their membership in fair trade system. Analysis finds that coffee organizations, communities and producers derive important material and non-material benefits from Fair Trade. It concludes thet while the financial benefits of Fair

Trade appear the most important in the short term, it is the capacity building nature of Fair Trade that will prove the most important in fueling sustainable development in the long term for the whole region. The end of study is dedicated to analysis providing overview fair trade coffee exporting from Mexico to european market, including Czech Republic. Condiotions of successful connection to Fair Trade, poverty alleviation of through participation in Fair Trade and improving living conditions of small coffee producers in mexican Chiapas were discussed.

11. KLÍČOVÁ SLOVA

Fair trade, Mexiko, Chiapas, pěstování kávy, alternativní obchod, produkční kooperativy, původní obyvatelstvo, certifikace, přínosy, rozvoj.

KEY WORDS

Fair trade, Mexico, Chiapas, coffee industry, alternative trade, farmer cooperatives, indigenous people, certification, benefits, development.

12. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CNOC	Nacional de Organizaciones Cafetalleras (Národní koalice producentů kávy)
EFTA	European Fair Trade Association (Evropská asociace pro Fair Trade)
EU	Evropská unie (European Union)
EZLN	Ejército Zapatista de Liberación Nacional (Zapatova armáda národního osvobození)
FAO	Food and Agricultural Organization (Organizace OSN pro výživu a zemědělství)
FLO	Fair Trade Labelling Organization (Mezinárodní certifikační organizace pro Fair Trade)
FTAA	Free Trade Area of the Americas (Celoamerická zóna volného obchodu)
HDI	Human Development Index (Index lidského rozvoje)
HDP	Hrubý domácí produkt
ICA	International Coffee Agreement (Mezinárodní dohoda o produkci a vývozu kávy)
ICO	International Coffee Organization (Mezinárodní organizace zemí exportujících kávu)
IFAT	International Federation for Alternative Trade (Mezinárodní federace alternativního obchodu)
ILO	International Labour Office (Mezinárodní organizace práce)
INEGI	Instituto Nacional de Estadística Geografía e Informática (Mexický národní statistický institut)
INMECAFE	Instituto Mexicano del Café (Národní mexický institut kávy)
lb	libra (0,453 kilogramu)
MUSA	Asociación Civil Mujeres de Unión de La Selva
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Severoamerická zóna volného obchodu)
NEWS!	Network of European World Shops (Síť evropských Fair Trade obchodu)
UNDP	United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)
USAID	US Agency for International Development (Americká agentura pro mezinárodní rozvoj)
USD	americký dolar
WB	The World Bank (Světová banka)
WFP	World Food Programme (Světový potravinový program)

13. POUŽITÉ ZDROJE

Asociace pro Fair Trade. *Fair Trade – Spravedlivý obchod v České republice* [on-line]. ©2004, poslední revize 20.8.2004 [cit. 2007 -04- 24]. Dostupné z <http://www.aproft.org/ke_stazeni/brozura.pdf>.

BASTIAN, H.: Keeping Fair Trade Fair in Mexico. *NACLA Report on the Americas*, May/June 2006, vol.39, iss.6, s.6-10. ISSN: 10714839.

BORDEN, T. *Mexican farmers must cope with coffee glut* [on-line]. © 2004, poslední revize 27.1.2004 [cit. 2006 -11-11]. Dostupné z <<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/1688.html>>.

BRAY, D. B.- SANCHEZ, J. L. P.- MURPHY, E.C. Social Dimension of Organic Coffee Production in Mexico: Lessons for Eco-Labeling Initiatives.*Society and Natural Resources*, 2002, vol. 15, s. 429-446. ISSN: 0894-1920.

CABAÑAS, A.A.G. *Evaluation of the current and potential poverty alleviation benefits of participation in the Fair Trade market: The case of Unión La Selva, Chiapas, Mexico*[on-line]. © 2002, poslední revize 17.8.2002 [cit. 2007 -03- 24]. Dostupné z <<http://www.colostate.edu/Dept/Sociology/FairTradeResearchGroup/doc/cabanasLaSelva.pdf>>.

CABALLERO, J. M. *Agriculture and Rural Development*[on-line]. © 2003, poslední revize 13.7.2003 [cit. 2007 -5-1]. Dostupné z <[http://wbln0018.worldbank.org/lac/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/\\$FILE/Mexico%20SouthStates%20Agriculture.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/lac/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/$FILE/Mexico%20SouthStates%20Agriculture.pdf)>.

CALO, M.-WISE, T. *Revaluing Peasant Coffee Production: Organic and Fair Trade Markets in Mexico*[on-line]. © 2005, poslední revize 17.10.2004 [cit. 2007 -01- 18]. Dostupné z <<http://ase.tufts.edu/gdae/pubs/rp/RevaluingCoffee05.pdf>>.

CARRASCO, T.- DAVIS, S H.- VALDÉS, M. E.- WODON, Q. *Indigenous Peoples in the States of Chiapas, Guerrero and Oaxaca* [on-line]. © 2003, poslední revize 13.7.2003 [cit. 2007 -5-1]. Dostupné z

<[http://wbln0018.worldbank.org/lac/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/\\$FILE/Mexico%20SouthStates%20Indigenous%20Peoples.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/lac/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/$FILE/Mexico%20SouthStates%20Indigenous%20Peoples.pdf)>.

CARLSEN, L. *When the Coffee Crisis Hits Home* [on-line]. © 2004, poslední revize 29.2.2004 [cit. 2006 -12- 12]. Dostupné z <<http://americas.irc-online.org/pdf/voices/0402coffee.pdf>>.

CEVALLO, D. Mexico: EU Trade Deal Falls Short on Social Promises - Critics. *Global Information Network*, Februar 2006.1s.

Commercio Alternativo [on-line]. © 2005, poslední revize 1.11.2006 [cit. 2007 -04- 12]. Dostupné z <<http://www.fairtrade.cz/index.php?clanek=198>>.

CROWELL, E. Building Fair Trade in Chiapas. *Peacework*, May 1997, iss.274, 16 s. ISSN: 07480725.

CRUZ, M. *Mexican coffee growers slam environmentalists' multinational ties* [on-line]. © 2004, poslední revize 1.4.2005 [cit. 2006 -11- 11]. Dostupné z <<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/2554.html>>.

DVORSKÁ, A.-SLAČÁLEK, O. *Zapatisté v Mexiku: deset let revoluce* [on-line]. © neuveden, poslední revize 30.04.2007 [cit. 2006 -09- 21]. Dostupné z <<http://www.blisty.cz/2003/12/19/art16316.html>>.

EAKIN, H.-TUCKER, M.C.-CASTELLANOS, E. Market Shocks and Climate Variability: The Coffee Crisis in Mexico, Guatemala, and Honduras. *Mountain Research and Development*, November 2004, vol.25, iss.4, s.304-310. ISSN: 02764741.

European Parliament. *Report on Fair Trade and Development Report*. No. A6-0207/2006 [on-line]. © 2006, poslední revize 6.6.2002 [cit. 2007 -04- 04]. Dostupné z <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2006-0207+0+DOC+PDF+V0//EN>>.

European Union. *New Research Reveals Success of Fair Trade in Europe* [on-line]. ©2006, poslední revize 20.2.2002 [cit. 2007 -04- 04]. Dostupné z <<http://www.fairtrade.cz/upload/sarka-EUresearch.doc>>.

Fair Trade Labelling Organisation. *Annual Report 2004/2005* [on-line]. © 2006, poslední revize neuvedena [cit. 2006 -12- 01]. Dostupné z <http://www.fairtrade.net/uploads/media/FLO_AR_2004_05.pdf>.

Fair Trade Labelling Organisation. *Annual Report 2005/2006* [on-line]. © 2007, poslední revize neuvedena [cit. 2007 -03- 21]. Dostupné z <http://www.fairtrade.net/uploads/media/FLO_Annual_Report_01.pdf>.

Food and Agricultural Organization of the United Nations. *FAOSTAT- Agriculture Data* [on-line]. ©2007, poslední revize neuvedena [cit. 2007 -03- 23]. Dostupné z <http://www.fao.org/statistics/countrystat/doc/CountrySTAT_Brochure_2006.pdf>.

GARZA, V.P.- TREJO, E.C. *Poverty Alleviation Through Participation in Fair Trade Coffee Networks: The Case of Unión Majomut, Chiapas, Mexico* [on-line]. © 2002, poslední revize 28.7.2002 [cit. 2007-03-18]. Dostupné z <<http://www.colostate.edu/Depts/Sociology/FairTradeResearchGroup/doc/victor.pdf>>.

GROSMAN, J. *In Chiapas, fair-trade coffee farming is backbreaking and hazardous. Picking the beans is the easy part* [on-line]. © 2001, poslední revize 5.1.2007 [cit. 2007 -01- 11]. Dostupné z <http://www.americas.org/item_119>.

HALL, G.-HUMPHREY, CH. *Mexico Southern States Development Strategy*. Report No.31116 [on-line]. © 2003, poslední revize 20.10.2003 [cit. 2006 -10-12]. Dostupné z <[http://wbln0018.worldbank.org/LAC/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/\\$FILE/Mexico%20SouthStates%20Synthesis%20revised.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/LAC/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/$FILE/Mexico%20SouthStates%20Synthesis%20revised.pdf)>.

HAYDEN, T. *Seeking New Globalism in Chiapas* [on-line]. © 2003, poslední revize 7.4.2003 [cit. 2006 -10- 17]. Dostupné z <<http://www.thenation.com/doc/20030407/hayden>>.

HERALD, M. *Starbucks Smelling the Coffee* [on-line]. © 2004, poslední revize 7.4.2004 [cit. 2006 -11-26]. Dostupné z <<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/1758.html>>.

- HIRA, A.- FERRIE, J. Fair Trade: Three Key Challenges for Reaching the Mainstream. *Journal of Business Ethics*, 2006, vol. 63, s. 107-118.
- HOLCOVÁ, P. Revolucionáři pro 21. století. *Mlada fronta Plus*, únor 2007, roč. 4, č. 8, s. 56-59.
- HUDSON, M.- HUDSON, I. Justice, Sustainability, and the Fair trade Movement: A Case Study of Coffee Production in Chiapas. *Social Justice*, 2004, vol. 31, iss. 3, s. 130-147. ISSN: 10431578.
- Inex – Sdružení dobrovolných aktivit. *Fair trade* [on-line]. © 2007, poslední revize 13.04.2007 [cit. 2007 -04- 15]. Dostupné z <<http://www.inexsda.cz/cze/fair-trade>>.
- Instituto Nacional de Estadística, Geografía e Informática [on-line]. © 2007, poslední revize 30.04.2007 [cit. 2007 -04- 15]. Dostupné z <<http://www.inegi.gob.mx/inegi/default.aspx>>.
- International Coffee Organization. *Annual Review 2004/05* [on-line]. © 2006 , poslední revize neuvedena [cit. 2006 -11- 30]. Dostupné z <<http://dev.ico.org/documents/review6e.pdf>>.
- International Coffee Organization. *Annual Review 2005/06* [on-line]. © 2007 , poslední revize neuvedena [cit. 2007 -02- 24]. Dostupné z <<http://dev.ico.org/documents/review7e.pdf>>.
- JAFFEE, D.- KLLOPENBURG Jr., J.R.- MONROY, M.B. Bringing the "Moral Charge" Home: Fair Trade within the North and within the South. *Rural Sociology*, June 2004, vol. 69, iss. 2, s. 169-197. ISSN: 00360112.
- JAMES, D. Justice and Java: Coffee in a Fair Trade Market [on-line]. © 2000, poslední revize 1.4.2005 [cit. 2006 -12- 12]. Dostupné z <<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/nacla1000.html>>.
- JAVŮRKOVÁ, J. *Zemědělství zemí světa – fakta a čísla. Mexiko* [on-line]. © 2005, poslední revize 27.2.2005 [cit. 2007 -04- 02]. Dostupné z <<http://www.agronavigator.cz/attachments/Mexiko.pdf>>.
- KRIER, J.-M. *Fair Trade in Europe 2005* [on-line]. © 2005, poslední revize 22.06.2005 [cit. 2006 -12- 21]. Dostupné z <<http://www.bananalink.org.uk/images/fairtradeineurope2005.pdf>>.

ŠTĚRBA, L. *Historie, současnost a perspektivy Fair trade v Evropě a jeho možnosti v České republice*. Brno: Masarykova Univerzita. Fakulta sociálních studií, 2004. 100 s., 12 s. příloh. Vedoucí diplomové práce: RNDr. Naďa Johannisová.

MACE, B. *Global Commodity Chain, Alternative Trade and Small Scale Coffee Production in Oaxaca, Mexico* [on-line]. © 1998, poslední revize 17.8.1998 [cit. 2007 -03- 24]. Dostupné z <<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/BillMaceThesis.pdf>>.

MAHER, I. *The Europa World Year Book 2005: Mexiko*. 46 ed. London: Haines House, 200. Vol.2. ISBN 1-85743-305-X. s.2931-2962.

MÁCHA, P. *Plamínek v horách, požár v nížině*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2003. 209 s. ISBN 80-7239-145-3.

MANDEL-CAMPBELL, A. *Latin CEO: Executive Strategies for the Americas* [on-line]. © 2001, poslední revize 2.11.2004 [cit. 2007 -01- 03]. Dostupné z <http://findarticles.com/p/articles/mi_m0OQC/is_11_2/ai_100439719/pg_1>.

MURRAY, D.- RAYNOLDS, L.T.- TAYLOR, P:L. *One Cup at a Time: Poverty Alleviation and Fair Trade in Latin America* [on-line]. © 2003, poslední revize 16.3.2003 [cit. 2007 -03- 24]. Dostupné z <<http://lrights.igc.org/projects/conference/Colorado%20report%20on%20FT.pdf>>.

MARTINEZ, M.E. *Poverty Alleviation Through Participation in Fair Trade Coffee Networks: The Case of the Tzotzilotic Tzobolotic Coffee Coop, Chiapas, Mexico*. [on-line]. © 2002, poslední revize 1.9.2002 [cit. 2007 -03- 25]. Dostupné z <<http://www.colostate.edu/Depts/Sociology/FairTradeResearchGroup/doc/tzotzilotic.pdf>>.

NAVARRO, L.H. *Migration and Coffee in Mexico and Central America* [on-line]. © 2004, poslední revize 17.12.2004 [cit. 2006 -12- 15]. Dostupné z <<http://thistuesday.org/node/89>>.

NIGHT, R. *Poverty Alleviation Through Participation in Fair Trade Coffee Networks: Comments on the Implications of the Mexico Reports* [on-line]. © 2002, poslední revize 17.8.2002 [cit. 2007 -03- 25]. Dostupné z <<http://www.colostate.edu/Depts/Sociology/FairTradeResearchGroup/doc/nigh.pdf>>.

Oxfam. *Bitter coffee: How to poor are paying for the slump in coffee prices*. ©2007, poslední revize 5.5.2001 [cit. 2007 -01- 11]. Dostupné z <http://www.oxfam.org.uk/what_we_do/issues/trade/bitter_coffee.htm?searchterm=bitter+coffee>.

RAYNOLDS, L.T. *Poverty Alleviation Through Participation in Fair Trade Coffee Network: Existing Research and Critical Issues* [on-line]. © 2002, poslední revize 8.3.2002 [cit. 2007 -03- 18]. Dostupné z <<http://www.colostate.edu/Depts/Sociology/FairTradeResearchGroup/doc/rayback.pdf>>.

RAYNOLDS, L.T.- MURRAY, D.L.- TAYLOR, P. L. Fair Trade Coffee: Building Producer Capacity Via Global Networks. *Journal of International Development*, November 2004, vol. 16, iss.8, s. 1109-1121.

REIBER, D. *Brewing a Better Cup* [on-line]. © 2004, poslední revize 21.1.2004 [cit. 2006 -1-28]. Dostupné z <<http://www.globalexchange.org/campaigns/fairtrade/coffee/1618.html>>.

SLOB, B. *A fair share for coffee producers*[on-line]. © 2006, poslední revize 27.10.2006 [cit. 2007 -5-1]. Dostupné z <http://www.somo.nl/html/paginas/pdf/Chapter_in_Business_Unusual_nov_2006_NL.pdf>.

Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání. *Informační manuál o Fair Trade* [on-line]. © 2006, poslední revize 24.1.2007 [cit. 2007 -1-28]. Dostupné z <http://www.fairtrade.cz/upload/pavelch-info_manual.pdf>.

TAYLOR, P. L.- MURRAY, D.L.- RAYNOLDS, L.T. Keeping Trade Fair: Governance Challenges in the Fair Trade Coffee Initiative. *Sustainable Development*, 2005, vol.13, s.199-208.

The Fairtrade Foundation. *Hořký obchod s kávou. Zpráva britské Nadace spravedlivého obchodu* [on-line]. © 2002, poslední revize neuvěděna [cit. 2006 -08- 28]. Dostupné z <http://www.fairtrade.cz/upload/pavelch-horka_kava.pdf>.

The Fairtrade Foundation. *Annual Report 2003* [on-line]. © 2003, poslední revize neuvěděno [cit.2006 -11- 08]. Dostupné z

<http://www.fairtrade.org.uk/downloads/pdf/annual_report_2003.pdf>.

The Fairtrade Foundation. Annual Report 2004 [on-line]. © 2005, poslední revize 25.02.2005 [cit.2006 -11- 08]. Dostupné z <http://www.fairtrade.org.uk/downloads/pdf/highlights_2004.pdf>.

TransFair-Minka. *Solidarité Café*. Luxembourg, 2006. 11s.

The World Bank. *Mexico – Chiapas – Pragmatic Economic Development Loan (PDEL)*. Report No. PID 11530 [on-line]. © 2002, poslední revize 16.12.2002 [cit. 2007 -02- 23]. Dostupné z < http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000094946_0301090403283>

United States Department of Agriculture - A Foreign Agricultural Service. *Mexico Coffee Annual 2005*[on-line]. © 2006 , poslední revize 15.5.2006 [cit. 2007 -04- 24]. Dostupné z <<http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200605/146187742.doc>>.

Wikipedia, the free encyclopedia[on-line]. © 2005, poslední revize 29.04.2007 [cit. 2006 -12- 01]. Dostupné z <<http://www.en.wikipedia.org/wiki/chiapas>>.

WODON, Q.- LOPEZ-ACEVEDO, G.-SIAENS, C. *Poverty in Mexico's Southern States* [on-line]. © 2003, poslední revize 10.11.2003 [cit. 2007 -5-1]. Dostupné z <[http://wbln0018.worldbank.org/LAC/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/\\$FILE/Mexico%20SouthStates%20Migration.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/LAC/lacinfoclient.nsf/d29684951174975c85256735007fef12/63a3f4e71ce14d2385256dc500661aaf/$FILE/Mexico%20SouthStates%20Migration.pdf)>.

WOHLGEMUTH, N.H.-M. *Organic Agriculture and Indigenous Communities in Chiapas, Mexico: An Alternative to Rural Development*. Berkeley: University of California. 1996. Disertační práce. 137 s.

YOUNG, W.-UTTING, K. Editorial Fair Trade, Business and Sustainable Development. *Sustainable Development*, 2005, vol.13, s.139-142.